

Sovon-Nieuws 3

31e jaargang
september 2018

In dit nummer o.a.:

- Licht negatieve balans BMP
- Dwerggorzen minder zeldzaam
- Kuikenoverleving Kievit
- Herkenning hybride ganzen
- Veel Porseleinhoentjes

24 november
Landelijke Dag
Lancering
Vogelatlas!

Kroon op jullie werk

Sovon-Nieuws

Nieuwsbrief van Sovon Vogelonderzoek Nederland over vogeltellingen, de vereniging en andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings, Loes van den Bremer & Albert de Jong. Fotoredactie Harvey van Diek. Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

Lidmaatschap

Contributie: € 17,50; (oud)waarnemers, leden van Vogelwerkgroepen en jongeren betalen € 14,50. Sovon-leden ontvangen viermaal per jaar Sovon-Nieuws en korting op Sovon-uitgaven en het abonnement op Limosa (pluslidmaatschap € 34,50).

Zie voor lid worden en diverse tarieven www.sovon.nl/lidmaatschap.

Bestuur

Voorzitter Roelof ten Doesschate

Secretaris Susan Kaak

Penningmeester André Stougie

Overige bestuursleden Jaap van Gent, Lilian van den Aarsen, Ben van Os en Marcel Visser

E-mail: bestuur@sovon.nl

Bureau

Kantoor Sovon te Natuurplaza, Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen.

Tel: 024 - 7 410 410

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

IBAN: NL37 TRIO 0391 2031 85

IBAN: NL57 RABO 0105 1170 56

Ledenraad

Kijk op sovon.nl/ledenraad voor de vertegenwoordiger(s) vanuit uw district.

E-mail: ledenraad@sovon.nl

Directeur Theo Verstrael

Communicatie Carolyn Vermanen

Monitoring Rob Vogel

Onderzoek Julia Stahl

Doelstelling

Sovon Vogelonderzoek Nederland volgt de veranderingen in aantallen en verspreiding van alle in ons land in het wild voorkomende vogels. Signalerend onderzoek (monitoring) en veld- en bureaustudies dragen bij aan het verklaren van de gesignaleerde ontwikkelingen. Onze drijfveer is het toegankelijk maken van kennis en informatie voor natuurbeheer, natuurbeleid en natuurbescherming. Daarbij zorgen we voor goede borging van onze kwaliteit, onafhankelijkheid en objectiviteit.

Sovon coördineert, stimuleert en ondersteunt systematisch veldonderzoek door vrijwilligers. De meetnetten voor broedvogels en watervogels zijn onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring, uitgevoerd i.s.m. CBS en in opdracht van WOT N&M, het Ministerie van LNV, Rijkswaterstaat en de provincies.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: Veldhuis Media BV

Sovon-Nieuws wordt gedrukt op FSC-papier.

ISSN 1383-0635.

Foto boven:

Theo Verstrael (Harvey van Diek)

Foto's omslag:

Gerard Ouweneel (Rob Buitter)

Dwerggors (Hans Overduin)

De Landelijke Dag 2018 nadert en daarmee de afsluiting van het atlasproject. Op 24 november zal de kroon op het werk, vooral jullie werk, worden gezet met het aanbieden van het eerste exemplaar van de *Vogelatlas van Nederland*. Een kloek boek van 640 pagina's waarin alle velduren (groeve schatting: meer dan 110 mensjaar, en dat is géén tikfout!), alle coördinatie, alle modelontwikkeling, alle acquisitie voor fondsen en al het denk-, schrijf- en redactiewerk samenkomen. Ik heb een pdf-versie gezien en ben ervan overtuigd dat deze nieuwe atlas een waardige kroon op al dat werk zal zijn. Want naast dat de atlas er gewoon fantastisch uitziet met fraai, vaak verrassend beeldmateriaal, betekenisvolle kaarten en slimme boxjes voor aanvullende informatie per soort, is het vooral een geweldige bundeling van kennis over Nederlandse vogels. De interpretatie van de kaarten, vaak in combinatie met de meetnetrends, levert veel nieuwe inzichten op over veranderingen bij de Nederlandse vogels tijdens het broed- én winterseizoen. De vele verschilkaarten zetten aan tot nadenken over de achterliggende oorzaken, wat terugkomt in de soortteksten. Daar komen uiteraard nieuwe vragen uit voort waarmee we de komende tijd aan de slag kunnen gaan. De overzichtsanalyses, bijvoorbeeld, over het effect van landschappelijke veranderingen op soorten, verdiepen deze kennis. Daarmee zal deze atlas weer een belangrijke volgende stap worden in de kennisontwikkeling over vogels, zowel in Nederland als daarbuiten. Die nieuwe kennis is niet alleen interessant voor vogelliefhebbers en onderzoekers, maar zal ook beleidsmakers en natuurbeheerders in staat stellen nog meer rekening te houden met vogels, wat uiteindelijk natuurlijk het belangrijkste doel is.

Jullie zullen het allemaal zelf mee kunnen maken op 24 november aanstaande in Apeldoorn. Ik hoop dat jullie in groten getale zullen toestromen. Bedenk wel: ook deze atlas is weer geen kleintje dus bereid je voor op enig sjuuwerk, zeker als je extra exemplaren voor vrienden, collega's of werkgroepsleden moet meenemen. Maar het is zeker de moeite waard! Ik wens jullie allemaal veel plezier en inspiratie toe op de Landelijke Dag, maar vooral daarna met het doornemen van de nieuwe Vogelatlas!

● *Theo Verstrael*

Kolganzen.

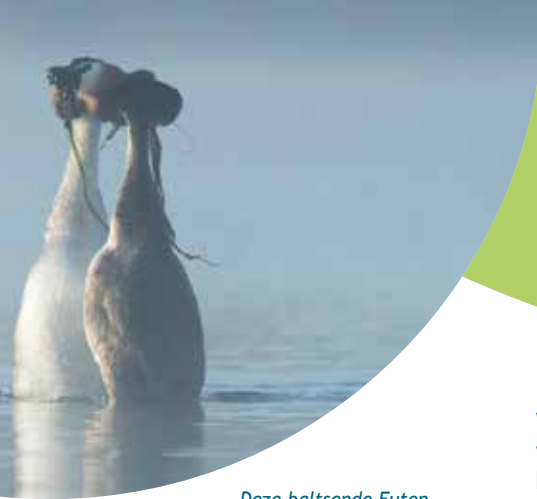
Foto: Hans Gebuis

Het najaar is de tijd van watervogel-, ganzen- & zwanen-, en slaapplaatstellingen.

Voor de komende tellingen zie sovon.nl/teldata

BMP 2017: veel soorten lichtjes in de min, forsere klappen bij weide- en akkervogels

Deze baltsende Futen lijken iets te willen gaan doen aan de laagste index sinds 1990.
Foto: Rick van der Kraats

Deelname

Er zijn gegevens van 2120 in 2017 onderzochte BMP-proefvlakken verwerkt, verdeeld over BMP-A (1098), B (563), W (441) en R (18). Het totaal aantal getelde plots is vrijwel gelijk aan dat in 2016. Figuur 1 toont de prima spreiding van proefvlakken over het land, al blijven delen van Groningen, Salland, Twente, Flevoland en Limburg minder goed bezet. De regio's met eerbiedwaardige reeksen springen er duidelijk uit, evenals bijvoorbeeld Noordwest-Overijssel, waar recent veel nieuwe telreeksen zijn opgestart. Hopelijk gaan die op termijn even waardevol worden als de prachtige reeksen in de Alde Feanen, rond Assen, langs de Lek en op Saeftinghe, om er een paar te noemen.

Omstandigheden

De winter van 2016/2017 was verre van heftig, maar we beleefden wel de koud-

ste januari sinds 2010. De ultieme wintermaand kende 17 vorstdagen in De Bilt; delen van Oost-Nederland lagen een dag of tien onder een sneeuwdek. Over de hele winter bezien viel er niet veel neerslag. Zacht, droog en zonnig weer kenmerkte het voorjaar van 2017. Alleen de laatste weken van april pasten minder in dit beeld, met groot-schalige nachtvorst en tijdens Pasen lagere temperaturen dan met de kerst. Met gemiddeld 104 mm regen tegen normaal 172 mm was het een zeer droge lente. Droog en warm weer kenmerkte ook de juni maand, maar juli had geregeld te kampen met stevige buien en lage temperaturen.

In de, voor veel van onze in Afrika overwinterende vogels belangrijke, Sahel lagen de neerslaghoeveelheden iets onder

Over alle drie de onderzochte perioden doen Kruisbekken het goed.

Foto: Patrick Palmen

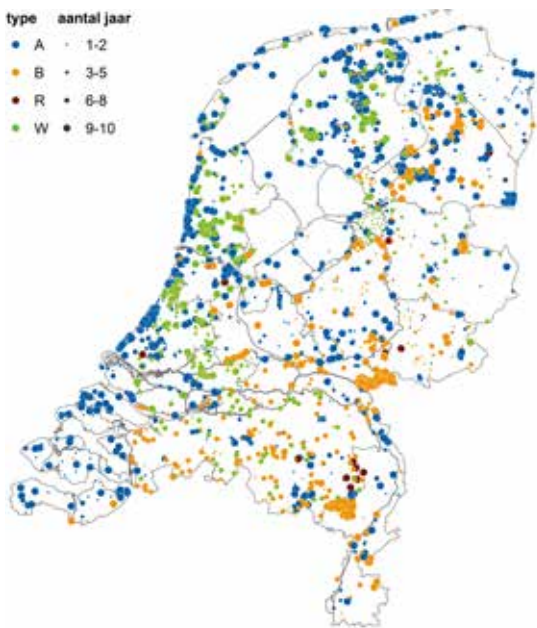
het langjarig gemiddelde. Daarmee was het droger dan in de voorgaande twee winters, maar zeker niet dramatisch.

Vogelziektes als het Usutu-virus (vooral bij Merel) en het Geel (met name Groenling) staken net als in 2016 geregeld de kop op.

Resultaten

Voor veel vogelsoorten was 2017 een minder voorspoedig broedseizoen dan het op veel fronten succesvolle 2016. Liefst 52 soorten (47%) deden het minder dan vorig jaar, 29 soorten (26%) beter en 30 (27%) bleven min of meer stabiel. Ongetwijfeld spelen de iets pittiger winteromstandigheden en de drogere Sahel daarbij een rol. Jaarlijkse populatieschommelingen zijn volstrekt normaal, maar een tikje veront-rustend is het wel...

type   aantal jaar
 ● A   1-2
 ● B   3-5
 ● R   6-8
 ● W   9-10

Figuur 1. BMP-proefvlakken in 2017. Blauw = Alle soorten (A), oranje = Bijzondere soorten (B), bruin = Roofvogels (R) en groen = Weide/akkervogels (W). Hoe groter de stip, hoe meer teljaren in 2008-2017.

Hoogste index	Laagste index
Grauwe Gans	Wilde Eend
Nijlgans	Wintertaling
Holenduif	Fuut
Grote Bonte Specht	Patrijs
Groene Specht	Fazant
Rietzanger	Scholekster
Snor	Kievit
Zwartkop	Wulp
Vuurgoudhaan	Grutto
Boomklever	Zomertortel
Bonte Vliegenvanger	Boomvalk
Appelvink	Veldleeuwerik
Goudvink	Zwarte Mees
Putter	Matkop
	Ringmus

Tabel 1. Soorten met de hoogste, c.q. de laagste indexwaarde in hun reeks sinds 1990.

De minder goede resultaten zien we terug in het overzicht van soorten die in 2017 de hoogste dan wel laagste indexwaarde sinds 1990 bereikten (tabel 1). Waar vorig jaar 19 soorten piekten en 7 het slechter deden dan ooit, waren beide categorieën nu in balans: 14 soorten met hoogste versus 15 met laagste indexen.

In tabel 2 en figuur 3 is de ontwikkeling van de BMP-broedvogels vanaf 1990 (34 jaar), over de laatste 10 jaren en van 2017 ten opzichte van 2016 samengevoegd. Hieronder nemen we de trend over 34 jaren als uitgangspunt. In de tekst bespreken we overigens niet alleen de koplopers uit tabel 2.

Positieve trend: 49 soorten (44%)

Sinds 1990 vertonen 49 soorten een positieve trend; 78% daarvan doet het ook over de laatste tien jaren goed maar het aandeel dat van 2016 op 2017 verder toenam (31%) is aanzienlijk lager.

Een fors deel van de goed scorende soorten bewoont loof- en gemengd bos. Verrassend genoeg, gezien de afnemende oppervlakte, doen ook enkele bewoners van naaldbos het aardig. Soorten van zoetwatermoeras zitten vaak in de plus.

Bosvogels als Grote Bonte Specht, Boomklover en Kruisbek, en moerasvogels als Rietzanger en Kleine Karekiet doen het zowel op langere termijn als over de laatste tien jaar en van 2016 op 2017 goed. Gekraagde Roodstaart en Appelvink nemen de laatste jaren sterk toe, maar deden het in 2017 iets minder. Havik en Geelgors vertonen trends om in de gaten te houden: vanaf 1990 gezien positief, over de laatste tien jaren stabiel, maar van 2016 op 2017 licht negatief. Tekenen van een kentering?

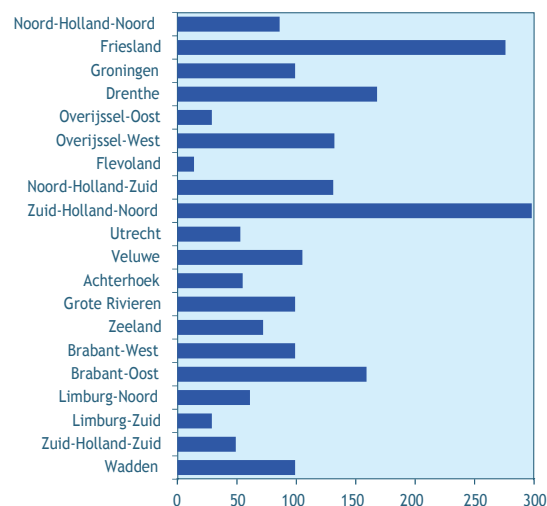
Veel Merels sneefden in zomer en najaar van 2016 aan het door muggen overgebrachte Usutu-virus. De bescheiden afname van ruim 6% in de mereltrend ten opzichte van 2016 kan hiermee van doen hebben, maar dit soort schommelingen zagen we ook in de pre-Usutu-jaren. Van een gevreesde ineenstorting van de merelstand is (nog?) geen sprake; de trend op middellange- en lange termijn blijft positief. Wel iets om de komende jaren goed te blijven volgen.

Trichomonas, ofwel het Geel, bleek de belangrijkste doodsoorzaak van in 2016 door het Dutch Wildlife Health Care onderzochte Nederlandse Groenlingen. In Groot-Brittannië veroorzaakte dit virus een ware ineenstorting van de groenlingstand. Bij

Sterke afname		
1990-2017	2008-2017	2016-2017
Patrijs	Patrijs	Wintertaling
Zomertortel	Zomertortel	Boomvalk
Kleine Barmsijs	Kwartel	Torenvalk
Ransuil	Zwarte Mees	Zwarte Mees
Huismus	Boomvalk	Zomertaling
Ringmus	Ransuil	Matkop
Scholekster	Ringmus	Patrijs
Torenvalk	Torenvalk	Ringmus
Fluiter	Zomertaling	Zanglijster
Grutto	Wulp	Ransuil

Sterke toename		
1990-2017	2008-2017	2016-2017
Grauwe Gans	Sijs	Kruisbek
Halsbandparkiet	Grauwe Gans	Vuurgoudhaan
Nijlgans	Putter	Putter
Roodborsttapuit	Halsbandparkiet	Zwarte Specht
Putter	Appelvink	Snor
Krakeend	Roodborsttapuit	Rietzanger
Boomleeuwerik	Vuurgoudhaan	Tuinfluiter
Kruisbek	Gekraagde Roodstaart	Grauwe Gans
Blauwborst	Snor	Bosuil
Rietzanger	Goudvink	Boerenzwaluw

Tabel 2. Overzicht van de tien sterkste stijgers en dalers in 2017, ten opzichte van 1990 (34 jaar), 2008 (10 jaar) en 2016 (1 jaar), gerangschikt naar mate van verandering.

Figuur 2. Aantal in 2017 getelde BMP-proefvlakken per district.

ons is voorlopig niet meer dan een kleine rimpeling in de al jaren licht positieve trend merkbaar.

Op de nieuwe Rode Lijst staan, logischerwijs, nauwelijks soorten die goed boeren. Een opvallende uitzondering is de Snor, die als 'kwetsbaar' op de lijst staat, maar op de middellange termijn in aantal toeneemt en ook van 2016 op 2017 een goed seizoen kende. De hoge aantallen van deze rietvogel in natuur(ontwikkelings)gebieden als de Onlanden, de Friese laagveenmoerassen, De Wieden, de Biesbosch, Drontermeer en Zwarte Meer zijn daar niet vreemd aan.

Stabiel: 12 soorten (11%)

Slechts 12 soorten hebben een stabiele trend over 1990-2017. Daarvan lijkt de Meerkoet de kampioen-stabiliteit: die vertoont als enige ook over de laatste tien jaren én van 2016 op 2017 een stabiele koers. Veel soorten uit deze categorie kenden in 2017 een dipje, bijvoorbeeld Zwarte Roodstaart, Tafeleend en Gaai. Geen enkele soort met een langjarig stabiele trend deed het in 2017 beduidend beter dan in het voorgaande jaar.

Dalende trend: 50 soorten (45%)

De som van het aantal BMP-soorten met een sinds 1990 dalende trend is vrijwel gelijk aan het aantal toenemende soorten. Veel dalers vergaat het de afgelopen tien jaren wat beter: 54% van deze soorten nam in die periode niet verder af. Het aandeel dat het in 2017 slechter deed dan in het

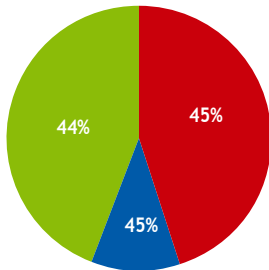

De Meerkoet is de kampioen stabiliteit over de periode 1990-2017.
Foto: Rein Hofman

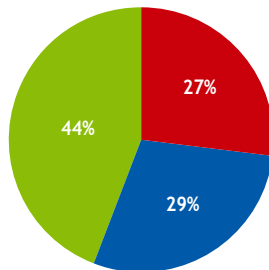

Welke periode we ook bekijken, de Ringmus neemt sterk af.
Foto: Gejo Wassink

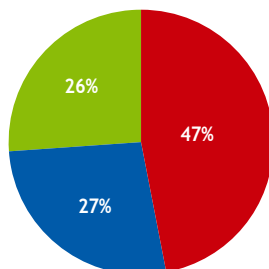
1990-2017

2008-2017

2016-2017

■ - ■ 0 ■ +

Figuur 3. Trend van 111 BMP-soorten over 1990-2017, 2008-2017 en 2016-2017.

Goudvinken bereikten hun hoogste indexwaarde sinds 1990.
Foto: Marcel van Kammen

voorgaande jaar lag met 56% op een vergelijkbaar niveau.

Veel van de verliezers leven in akker- en weidegebieden; 20 bij deze habitat horende soorten zitten op de lange termijn in zwaar weer. Dat ze het ook over de laatste tien jaren veelal slecht doen (12 soorten) en van 2016 op 2017 eveneens (16), wekt geen verbazing. Torenvalk, Patrijs, Ringmus en Kievit: welke periode je ook vergelijkt, ze zitten altijd in de min. Waterhoen en Veldleeuwerik namen eerst sterk af, kenden toen in de laatste tien jaren een wat stabielere stand, maar noteerden van 2016 op 2017 een nieuw dipje. De Slobeend lijkt de laatste jaren wat op te krabbelen.

De overheersend negatieve trends van akker- en weidevogels zijn geen goed nieuws voor de diverse lopende programma's die beogen de vogelstand hier weer op te krikken. Op lokale schaal zijn er met weidevogelreservaten, faunaranden en dergelijke wel degelijk resultaten geboekt. Op landelijke schaal is het een zaak van lange

adem: de trends geven alle aanleiding om de inspanningen te intensiveren!

Hoewel de balans nergens zo doorslaat als in boerenland, is hij ook in urbaan gebied en op schorren/kwelders licht negatief.

De helft van de soorten met een dalende trend staat op de Rode Lijst. Niet één daarvan deed het in 2017 beter dan in 2016. Het beste nieuws dat over Slobeend, Graspieper, Wielewaal en Huismus te melden valt, is dat ze zowel over de afgelopen tien jaar als over 2016-2017 niet verder afnamen. Voor 12 Rode Lijst-soorten geldt het omgekeerde: die namen dus zowel op korte als op middellange termijn af. De Patrijs vertoont daarbij de meest zorgelijke ontwikkeling. Van de stand rond 1990, destijds al zwaar in de verdrukking, is inmiddels maar een tiende over.

● Jan-Willem Vergeer

Broedvogels Waddenzee integraal geteld in 2018

Afgelopen voorjaar werden voor de zesde keer alle karakteristieke kustbroedvogels in de Waddenzee geteld. Deze 'integrale telling' wordt eens in de zes jaar uitgevoerd, voor het eerst in 1991. Naast de koloniebroedvogels en zeldzame soorten, die al jaarlijks volledig worden onderzocht, komen in een integraal jaar onder andere ook de Bergeenden, Scholeksters, Kieviten en Tureluurs aan bod. Dit zijn soorten die in de overige jaren alleen met BMP-steekproeven worden gevolgd. De integrale telling vindt in de hele Waddenzee plaats, van Den Helder tot aan het Deense Esbjerg. Het is een vast onderdeel van het trilaterale TMAP meetprogramma.

Mammoetklus geklaard

Het is niet voor niets dat de algemene kustbroedvogels in de Waddenzee niet jaarlijks worden geteld, want het is een enorme klus om dat te bewerkstelligen. Naast extra vrijwilligers komen ook de terreinbeheerders en enkele provincies in een integraal jaar in actie. Terreinbeheerders worden geacht voor het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) eens in de zes jaar alle relevante soorten te karteren. Staatsbosbeheer (Friese Waddeneilanden), Natuurmonumenten (Schiermonnikoog), It Fryske Gea (Ameland) en het Groninger Landschap en de Provincie Groningen (Groninger kust) laten deze SNL-telling samenvallen met de integrale kartering. Dit maakt het mogelijk om ook gebieden te tellen waarvoor moeilijk vrijwilligers te vinden zijn. Het Ministerie van LNV verleent aan Sovon in een integraal jaar een extra opdracht om de activiteiten in goede banen te leiden. Reguliere (jaarlijkse) tellingen van alle BMP-ers, kolonietellers en de andere terreinbeheerders, inclusief activiteiten van de vogelwachters op de onbewoonde eilanden, completeren het beeld.

Door de integrale telling beschikken we periodiek over een goed beeld van de totale populatieomvang en verspreiding van alle relevante Waddenbroedvogels. Dit is een waardevolle aanvulling op de trendinformatie die we met de jaarlijkse steekproeven verkrijgen. In de Nederlandse Waddenzee levert de integrale telling belangrijke (aanvullende) bouwstenen voor de monitoring van de Natura 2000-gebieden op.

Impressie eerste resultaten

Het einde van het broedseizoen is nog maar anderhalve maand oud, maar hier en daar beschikken we al over eerste (voorlopige, want nog niet gevalideerde) resultaten van de integrale telling. Deze bevestigen in grote lijnen de ontwikkelingen die bij de jaarlijkse BMP-steekproeven naar voren komen. Zo is langs de Noordkust van Groningen bij de Scholekster een afname van maar liefst 73% vastgesteld ten opzichte van de vorige integrale telling in 2012; in de Dollard een afname van 44%. Langs de hele Groninger vastelandskust broedden in 2018 naar schatting hooguit 400 paar Scholeksters. Bij de start van de integrale tellingen in 1991 waren dat er nog ruim 2000. Bij de Tureluur is het beeld gedifferentieerder: tegenover een ruime verdubbeling in de Dollard (tot 181 paren), staat een afname langs de Noordkust van 68%.

Op de Noord-Groningse kwelders laten veel broedvogels, ook soor-

ten als Veldleeuwerik en Graspieper, een afname zien, met de Kievit (stabiel) als uitzondering. In de Dollard houden toe- en afnames elkaar meer in balans. In beide gebieden werd het beheer van de kwelder in 2015 onderhanden genomen. Om meer diversiteit in vegetatie te bewerkstelligen en de algehele biodiversiteit te verhogen is ingezet op meer begrazing. Langs de Noordkust nam daardoor de oppervlakte habitat voor aan ruigte gebonden soorten (Tureluur, Graspieper) plaatselijk af, en groeide het areaal zwaarder begraasde kwelders (gunstig voor o.a. Kievit en Kluit). Afgaande op de eerste resultaten van 2018 lijken weinig soorten van deze maatregelen te hebben geprofiteerd, al is een nadere analyse (incl. de gegevens van de jaarlijks getelde gebieden) nodig om de resultaten in detail te vergelijken, en eventuele andere oorzaken op het spoor te komen.

Zeldzame soorten

In de categorie zeldzame soorten zijn spannende waarnemingen gedaan. Bij Oosterend op Terschelling is bij vier van de vijf bezoeken een paartje Bepijlsters aangetroffen, bij het laatste bezoek begin juni zelfs alarmerend. Zowel langs de vastelandskust als op de eilanden werden de nodige (extra) Tapuiten geteld, zodat we voor deze soort in 2018 een goede schatting voor het hele Waddengebied kunnen maken. Het aantal Strandplevieren zal voor 2018 wat hoger uitpakken dan in voorgaande jaren, aangezien alleen al op de Vliehors (Vlieland) 7 paren zijn vastgesteld, en op Rottumerplaat nog eens 4. De landelijke opmars van de Nachtzwaluw komt inmiddels ook op de Waddeneilanden tot uiting, met bijvoorbeeld 5 territoria op Vlieland. Bijzonder, eveneens op Vlieland, waren een paartje Grauwe Klauwieren met 2 jongen en 3 territoria van Cetti's Zangers (C. Zuhorn). Velduilen beleefden geen goed jaar: op Ameland is met veel moeite slechts één paar gevonden. De extra telinspanning op de vastelandskwelders leverden geen nieuwe Velduilen op.

Wisselend beeld bij koloniebroedvogels

Mede dankzij de inspanningen van Staatsbosbeheer kon voor het eerst sinds jaren weer een complete telling van Kleine

Anders dan de Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw, zitten Grote Mantelmeeuwen in de Waddenzee in de lift. Op vrijwel alle Waddeneilanden werden nu broedparen vastgesteld, zoals hier op het Oerd/Hon op Ameland.
Foto: Jelle Postma

Sterke afname Kleine Rietgans in Nederland

In de Eems ten zuidoosten van de Eemshaven werd een nieuw broedeiland voor sterns opgeleverd. Het fungeerde niet alleen als nieuwe broedkolonie, maar werd ook snel als hoogwatervluchtplaats in gebruik genomen.

Foto: Peter de Boer

Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen worden uitgevoerd. Zowel op Texel, Terschelling als Ameland bestond de indruk dat de kolonies flink waren uitgedund ten opzichte van enkele jaren eerder. Ook het aantal jongen was laag (onderzoek op Texel, Vlieland en Schiermonnikoog in het kader van het Meetnet Reproductie), met uitzondering van Zilvermeeuwen op Schiermonnikoog. Kleine Mantelmeeuwen begonnen dit jaar uitzonderlijk laat met broeden. Uit de Waddenzee van Sleeswijk-Holstein kwamen berichten over een extreem slecht broedresultaat bij de beide grote meeuwen (B. Hälterlein).

De Grote Sterns waren opnieuw succesvol in de binnendijkse broedgebieden op Texel (Utopia en Wagejot, samen 6698 paren) en brachten daar ook redelijk wat jongen groot. De vestiging in Wagejot ondervond wel versterking door dijkwerkzaamheden en in Utopia werden een paar honderd jongen geprepareerd door een losgelaten Fret (M. Leopold/IMARES). Opmerkelijk genoeg is de kwelder van Hollum dit jaar niet door Grote Sterns als broedplaats gebruikt.

Nieuwe broedlocaties succesvol

In de vorige Sovon-Nieuws berichtten we al over nieuw gecreëerde broedplaatsen voor Kluten in de Dollard. Dit jaar kwam in de Eems-Dollard regio ook een ander nieuw broedgebied gereed, een speciaal broedeiland voor sterns in de Eems, vlak onder de Eemshaven. Doel hiervan is om de kolonies in de Eemshaven zelf, tegenwoordig een belangrijke broedplaats voor zowel Noordse Stern als Visdief, te doen verplaatsen naar dit nieuwe broedeiland, om zo de overlast voor bedrijven in het havengebied te beperken. Zowel Visdieven als Noordse Sterns wisten het eiland snel te vinden. Door de late vestiging werden in augustus nog volop kuikens gevoerd en het uiteindelijke broedresultaat lijkt goed uit te pakken. Grote aantallen Visdieven en Noordse Sterns kwamen eveneens tot broeden in een door schrikdraad afgeschermd deel van de Punt van Reide aan de Dollard. Aflezingen van kleuringen laten zien dat broedparen makkelijk tussen de verschillende kolonies uitwisselen (D. Hiemstra).

● **Kees Koffijberg, Peter de Boer & Jelle Postma**

Veel vogelaars reizen in het najaar af naar Zuidwest-Friesland om Kleine Rietganzen te bekijken. De laatste jaren wordt dat steeds lastiger. In de vaste gebieden zijn ze nog wel te vinden, maar in veel kleinere aantallen dan voorheen, en vaak ook nog in gemengde groepen met andere soorten.

Minder dan 10.000

In het najaar van 2017 werden hooguit een krappe 7500 Kleine Rietganzen in Nederland geteld, zo laten voorlopige resultaten van de watervogeltelling in december zien. Dat aantal vormt een voorlopig dieptepunt in een afnemende reeks die al sinds het seizoen 2004/05 gaande is (figuur 1). Sterker nog, niet eerder werden bij de tellingen zo weinig Kleine Rietganzen gezien. En dat terwijl de op Spitsbergen broedende populatie in de loop der jaren groeide. Volgens de laatste internationale telling in november 2017 gaat het momenteel om ongeveer 72.000 vogels. Daarvan pleisterde in november 2017 driekwart in Denemarken, voornamelijk in Jutland. Nog geen 10% zat in Nederland.

Mais in Denemarken favoriet

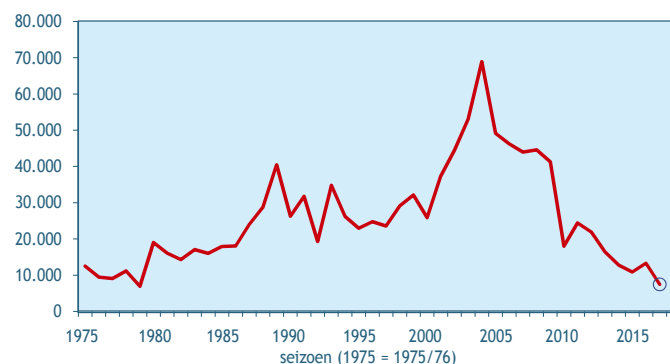
Uit analyses van Deense, Belgische en Nederlandse ganzenonderzoekers blijkt dat Kleine Rietganzen tegenwoordig maïspercelen in Denemarken verkiezen boven Friese graslanden. Het sterk uitgebreide areaal aan maïs in Denemarken, bevordert door een warmer klimaat, trekt grote groepen Kleine Rietganzen aan die na de oogst op maïsrusten foerageren. Deze rusten zijn zo profijtelijk dat de ganzen in slechts korte tijd er hun dagelijkse energiebehoefte mee kunnen dekken. Niet jachtdruk of temperatuur, maar veranderingen in grondgebruik (lees: uitbreiding maïs) bleek de belangrijkste voorspeller voor verandering in trekstrategie van individueel gemerkte ganzen in de afgelopen jaren. Hoewel traditioneel

van naam, zijn de ganzen dus goed in staat in te spelen op nieuwe (voedsel)omstandigheden, en ze doen dat ook nog eens in een heel kort tijdsbestek (figuur 1). In Noord-Amerika werd eerder bij Sneeuwganzen vastgesteld dat ze hun trekweg verkortten door uitbreiding van het aanbod aan maïs in meer noordelijk gelegen contereinen. Ook in Nederland raakt maïs steeds meer in trek onder Kleine Rietganzen, zoals blijkt uit een analyse van Fred Cottaar die binnenkort in *Limosa* verschijnt. Andere soorten, zoals Kleine Zwaan, Toendrarietgans, Kolgans, Grauwe Gans, Nijlgans en zelfs Brandganzen gingen de Kleine Rietganzen daarin voor.

● Kees Koffijberg

Meer lezen:

- Clausen K.K., J. Madsen, F. Cottaar, E. Kuijken & C. Verscheure 2018. Highly dynamic wintering strategies in migratory geese: Coping with environmental change. *Glob Change Biol.* 2018; 24: 3214-3225. <https://doi.org/10.1111/gcb.14061> (open access).
- Clausen K.K., J. Madsen, B. Nolet & L. Haugaard 2018. Maize stubble as foraging habitat for wintering geese and swans in northern Europe. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 259: 72-76. <https://doi.org/10.1016/j.agee.2018.03.002>.
- Fox A.D. & K.F. Abraham 2017. Why geese benefit from the transition from natural vegetation to agriculture. *Ambio* 46 (Supplement 2), 188-197. doi: 10.1007/s13280-016-0879-1 (open access).

Figuur 1. Seizoensmaxima van Kleine Rietganzen in Nederland sinds 1975/76 (2017/18 voorlopig).

Dwerggorzen in Nederland, klein maar fijn

Een Dwerggors is onopvallend maar subtiel getekend, als een vrouwtje Rietgors maar dan wat kleiner en met een roodbruin 'gezicht', duidelijke oogring, lichte vleugelstreep en scherpe 'tsit'-roep.

Waarnemingen werden tot en met 2003 beoordeeld door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA), daarna geregistreerd door Sovon (BSP), Trektellen.nl, Waarneming.nl en VogeltrekAtlas.nl (ringvangsten; Vogeltrekstation). Na het zo goed mogelijk uitfilteren van dubbele en vervolgwarnemingen bleven 653 gevallen over. Het gaat om 683 vogels, geregistreerd als ter plaatse (274 gevallen/292 ex.), trek-kend (229/239) en gevangen/vondsten (150/152).

Oostelijke herkomst

De Dwerggors, de kleinste Europese gors (formaat Sijs), broedt in een immens gebied van Noord-Noorwegen tot Oost-Siberië en overwintert van Nepal en Noord-Thailand tot Oost-China. In Europa broeden minstens 3 miljoen paren, het merendeel ervan in Rusland. De verspreiding breidde zich de afgelopen decennia wat naar het westen uit.

Toename in West-Europa

In Nederland zijn uit de 19e eeuw vier 'vondsten' bekend, waarvan de eerste dateert uit november 1842 in Leiden (nu in Naturalis). Na in totaal 9 meldingen tot en met 1961 volgde de eerste ringvangst in 1967 en de eerste veldwaarnemingen op 13 oktober 1978, opvallend genoeg zowel op Terschelling als in Castricum.

De soort werd de afgelopen decennia steeds vaker gemeld (figuur 1). Dit blijkt uit de jaargemiddelden in 1970-79 (2,5 vogels), 1980-89 (5,3), 1990-99 (8,4) en 2000-09 (16,5) en 2010-17 (42,0), met als topjaar 2016 (93 vogels; figuur 1). Hetzelfde beeld zien we in Groot-Brittannië tussen 1958-69 (gemiddeld 5 per jaar), 1970-79 (10), 1980-89 (24) en 1990-98 (31) (British Birds 93: 640). Ook in België werden Dwerggorzen minder zeldzaam: 1970-99 (0,9), 2000-09 (2,0), 2010-17 (4,9; www.belgianrbc.be).

De toename in West-Europa zal deels verband houden met de westwaartse uitbreiding van het broedgebied. Zo raakten grote delen van Finland vanaf de jaren tachtig bezet en telt de populatie hier inmiddels tenminste 10.000 paren. Maar ook toegenomen determinatiekennis en sterk verbeterde documentatiemogelijkheden (fotografie, geluidsopname) spelen ongetwijfeld mee. Zo leidde het frequent opnemen van geluiden op trektelposten tot een stijging van het aandeel actieve trekkers binnen het totaal (figuur 1).

Ringvangsten

Dwerggorzen worden betrekkelijk vaak gevangen door ringers. Het aandeel vangsten binnen alle meldingen ligt tegenwoordig lager dan enkele decennia geleden: 14% in 2004-17 tegenover 37% in 1960-2003. Vanzelfsprekend hadden vangsten destijds een grotere kans aanvaard te worden door de CDNA dan veldwaarnemingen, aangezien bijvoorbeeld goede fotoapparatuur schaars goed was.

In de database van het Vogeltrekstation zitten 135 geringde vogels (1963-2017), waarvan er drie ooit zijn teruggemeld, alle uit Nederland (www.vogeltrekAtlas.nl). Hoewel het aandeel ringvangsten binnen het totaal gedaald is, neemt het absolute

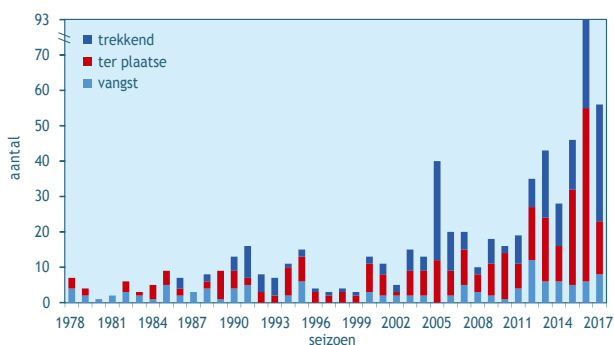
Sommige Dwerggorzen overwinteren bij ons. Januari 2017, Noordwijk.
Foto: Hans Overduin

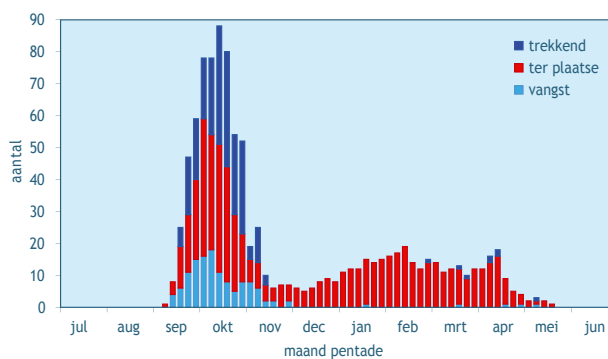
aantal wel toe: gemiddeld 1,8 per jaar in 1963-89, 2,0 in 1990-2011 en 7,0 in 2012-17. Wat te denken van Vogelringstation Castricum, waar van 8-20 oktober 2012 zes Dwerggorzen werden gevangen, net nadat VRS Vlieland er (al voor de derde keer) drie had van 23 september-1 oktober.

Vooraf najaarswaarnemingen

Dwerggorzen vertonen zich in het najaar vooral tussen 16 september en 10 november (figuur 2). Deze periode is goed voor

Figuur 1. Dwerggors. Aantal vogels in 1978-2017, met onderverdeling in vangsten en vogels ter plaatse dan wel actief trekkend (seizoenen 1978 loopt van juli 1978-juni 1979, enzovoort).

Figuur 2. Dwerggors. Seizoenspatroon in 1842-2017. Totaal aantal per vijfdaagse periode, met onderverdeling in vangsten en vogels ter plaatse dan wel actief trekkend. Voor vogels die langere tijd aanwezig waren, is de gehele periode opgevoeld.

Op weg naar Nederland?
Dwerggors op Helgoland.
Foto: Harvey van Diek

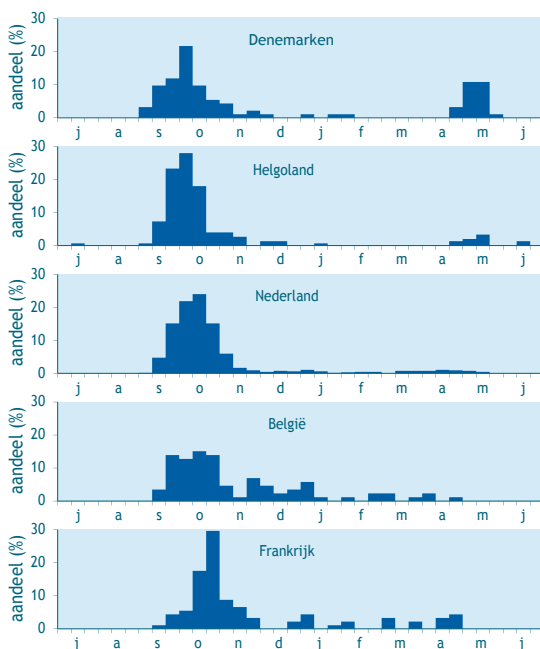
Meestal worden ze
solitair aangetroffen.
2015, Kamperland.
Foto: Toy Janssen

82% van alle ontdekte vogels. De vroegste najaarsvogels werden gefotografeerd op 6-7 september 2016 (Maasvlakte ZH) en gevangen op 11 september 2014 (Schiermonnikoog). In de winter en het voorjaar is deze gors behoorlijk zeldzaam. De laatste goed gedocumenteerde waarneming was op 17 mei 1985 (Terschelling).

Elders in Europa

Het voorkomen in België lijkt op dat in Nederland, al is de najaarspiek minder uitgesproken (figuur 3). In Frankrijk ligt de nadruk nog sterker op oktober. Denemarken laat als enige land ook een duidelijke voorjaarspiek zien; ruim een kwart van de Deense vogels werd gezien tussen 21 april-22 mei.

Net als bij de Pallas' Boszanger (Sovon-Nieuws 2014-3) 'verschuift' de mediane datum, waarop 50% van de vogels gepasseerd is, in het najaar van noordoost naar zuidwest. De trek speelt zich relatief vroeg af op Helgoland (mediaan 3 oktober) en in Denemarken (5 oktober), iets later in Nederland (12 oktober) en België (10 oktober), en als laatste in Frankrijk (24 oktober). Het aandeel overwinteraars (lees: waarnemingen in december-februari) neemt toe van noordoost naar zuidwest.

Figuur 3. Dwerggors. Seizoenspatroon in Denemarken (1969-2015; n=92; netfugl.dk), Helgoland (1845-1997; n=150; oag-helgoland.de), Nederland (1842-2017; n=619), België (1966-2017; n=86; belgianrbc.be) en Frankrijk (1900-2005; n=91, Dubois et al. 2008). Aandeel exemplaren per tiendaagse periode; in de figuur is voor pleisterende vogels de datum van de eerste waarneming genomen.

Kustgebonden verspreiding

In Nederland zijn Dwerggorzen in alle provincies waargenomen, maar vooral in de kuststrook van de Waddeneilanden tot en met Walcheren (figuur 4). Noord-Holland en Friesland voeren de boventoon met 30% resp. 27% van alle vogels, gevolgd door Zuid-Holland (14%) en Zeeland (13%).

Dwerggorzen vertonen zich gewoonlijk solitair. Trio's zijn gezien in Katwijk ZH (maart-april 1990), in het Drents-Friese Wold (januari-februari 2017) en in een elzensingel langs het 'gorzenpaadje' op Terschelling (4 en 8 oktober 2015). Het dagrecord op een trektelpost staat eveneens op drie (Westenschouwen ZL, 16 oktober 2013). Er zijn 21 meldingen van twee vogels. Een opvallend duo werd op 27 september 2013 gevangen op VRS Castricum. Ze staan op een bijzondere foto samen met een Struikrietzanger. Het was een prachtige dag waarop de ringers ook een Sperwergrasmus, drie Bladkoningen en ruim 100 Roodborsten uit de netten haalden (Trekellen.nl).

Met dank aan alle waarnemers en de regionale contactpersonen (BSP) en admins (Waarneming.nl) voor het controleren van de gegevens.

> sovon.nl/dwerggors

● Arjan Boele & Erik van Winden

Figuur 4. Dwerggors. Verspreiding in 1842-2017 met onderverdeling in vangsten en vogels ter plaatse en trekkend.

Erratum

Op de achterflap van het vorige nummer van Sovon-Nieuws vermeldden we abusievelijk dat in Duitsland al door Slangenarenden wordt gebroed. Dat klopt niet. Gelukkig merkten diverse lezers deze fout op. Wel overzomeren Slangenarenden in Duitsland, en er zijn broedgevallen bekend uit het verleden. (Duitse atlas: Broedend in NW-Duitsland tot ws. 1878, in NO-Duitsland tot 1905, in Eifel tot 1917, etc. In 1969 nog een 'Brutversuch' in de Uckermark.)

Landelijke Dag, 24 november 2018, Omnisport in Apeldoorn

Datum:
24 november
Locatie:
Omnisport, Apeldoorn
Entree:
10 euro, leden en
waarnemers 5 euro

Na jaren veldwerk en analyse is het zover: op zaterdag 24 november presenteren we de nieuwe Vogelatlas! Dit betekent een hele speciale editie van de Landelijke Dag. Eentje die je eigenlijk niet mag missen.

Toplocatie

Speciaal voor de lancering verhuizen we dit jaar met de Landelijke Dag naar een andere locatie: Omnisport Apeldoorn. Hier hebben we meer plek voor de verwachte grote toeloop. Bovendien doorgaans een plek voor topsporters, en daarmee meer dan passend voor alle vrijwilligers die topprestaties leveren in het veld. We heten je dan ook van harte welkom op deze bijzondere locatie.

Presentatie Vogelatlas

Drie jaar lang gingen ruim tweeduizend vogelaars het veld in om de aantallen en verspreiding van broed- en wintervogels in heel Nederland in kaart te brengen. Op de Landelijke Dag presenteren we in de grote zaal het resultaat: de nieuwe 'Vogelatlas van Nederland'.

Lezingen

Grote zaal

Voor en na de presentatie van de Vogelatlas gaan verschillende sprekers dieper in op de trends en verspreiding. Hoogtepunten passeren de revue, van vogels én van vogelaars. En we plaatsen de atlas in breder perspectief: zien we bijvoorbeeld de klimaatverandering terug in de Vogelatlas?

**Volledig
programma en
aanmelden op
sovon.nl/ld**

En hoe zit passen onze resultaten binnen de Europese verspreiding van vogels?

Kleine zaal

Naast de grote zaal is er dit jaar één kleinere Sovon-zaal met verhalen van verschillende onderzoekers. En natuurlijk trappen we het nieuwe 'Jaar van ...' af! 2019 wordt het Jaar van de Wulp. De Britse auteur en tv-producente Mary Colwell komt speciaal daarvoor naar de Landelijke Dag om te vertellen over haar wulpenboek *Curlew Moon* en dit te signeren.

NOU-zaal

De Nederlandse Ornithologische Unie presenteert in de Business Lounge een aantal boeiende lezingen. Leidraad in hun programma zijn aantalsveranderingen van insectenetende soorten.

Informatiemarkt

Op het middenterrein, daar waar normaal topsporters zich voorbereiden, zullen nu alle standhouders zich verzamelen. Optiek, reizen, boeken en tal van vogelorganisaties uit heel Nederland; ze vertellen je graag alles over hun producten en organisatie.

Maarten Loonen is één van de topsprekers in de grote zaal. Hij zal vertellen over vogels in een veranderend klimaat.

Aanmelden

Aanmelden

Meld je vooraf aan voor de Landelijke Dag via sovon.nl/ld. Je hoeft dan niet op de dag zelf in de rij te staan om te betalen en je kunt van tevoren je voorkeur voor lezingen doorgeven. Via de button 'Aanmelden' bestel je je toegangskaart. Let op, leden en vrijwilligers kunnen kiezen voor een ticket met aangepast tarief.

Voorverkoop Vogelatlas

Pallets vol nieuwe Vogelatlassen worden afgeleverd bij Omnisport. Dus kom naar Apeldoorn en bespaar jezelf de verzendkosten van deze dikke pil. Speciaal voor de achterban van Sovon geldt een ledenprijs van € 39,95 in plaats van € 60,00. Bovendien krijg je er een mooi lezingenprogramma bij! Schrijf je vooraf in via sovon.nl/voorverkoop en weet zeker dat je een exemplaar bemachtigt.

Praktisch

Bereikbaarheid

Er bevinden zich twee treinstations in de buurt van Omnisport, vanwaar het 5 tot 10 minuten lopen is. Kom je toch met de auto, dan kun je deze kwijt op het ruime parkeerterrein waar je gratis kunt parkeren (maar: vol is vol). Meer informatie via www.omnisport.nl/bereikbaarheid

Koffie en lunch

Op verschillende plekken in het gebouw kun je koffie, thee, broodjes en andere versnaperingen kopen, onder andere in het centraal gelegen sportcafé.

Organisatie

De Landelijke Dag wordt georganiseerd door Sovon in samenwerking met Vogelbescherming en de NOU. Daarnaast is Meopta de vertrouwde hoofdsponsor van de Landelijke Dag. Ook dit jaar bieden ze een interessante verrekijkeractie voor bezoekers. Hou de website sovon.nl/ld in de gaten!

Kuikenonderzoek in het Jaar van de Kievit

Terwijl veel vrijwilligers tijdens dit schrijven druk zijn met het verzamelen van de laatste gegevens aan de Huiszwaluw, soort van het jaar 2018, kunnen we intussen nieuwe resultaten laten zien van onderzoek aan de Kievit, soort van het jaar 2016. Afgelopen twee jaar hebben ca 150 vrijwilligers bijgedragen aan het ringen en volgen van kievitkuikens, om de effectiviteit van maatregelen voor deze soort vast te stellen.

Jaar van de Kievit

Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn de aantallen Kieviten in Nederland gekelderd met bijna 60%. Daarom werd 2016 door Vogelbescherming en Sovon tot Jaar van de Kievit uitgeroepen.

Naar de achteruitgang van weidevogels als Kievit en Grutto is veel onderzoek gedaan. Ze blijken veel te weinig jongen groot te brengen om de populaties in stand te houden. Cruciaal daarbij is de overleving van kuikens. Daarom onderzochten Sovon en het Vogeltrekstation in 2016 en 2017 of de kuikenoverleving verbeterd door het aanleggen van braakstroken op maïsland en het creëren van vochtig, kruidenrijk grasland. We vergeleken de kuikenoverleving in negen gebieden met deze maatregelen met vijf controlegebieden zonder maatregelen (figuur 1).

Veldwerk en analyses

De overleving is bepaald door individuele kuikens te volgen. Hiervoor hebben vrijwillige ringers kievitkuikens gevangen, gemeten en van een unieke codevlag voorzien. Deze codevlag maakte de kuikens herkenbaar en was op afstand af te lezen. Om het vangen en ringen van kuikens makkelijker te maken leverden weidevogelbeschermers informatie aan de ringers over de verwachte uitkomstdatum van een legsel. Vrijwilligers en veldmedewerkers van Sovon probeer-

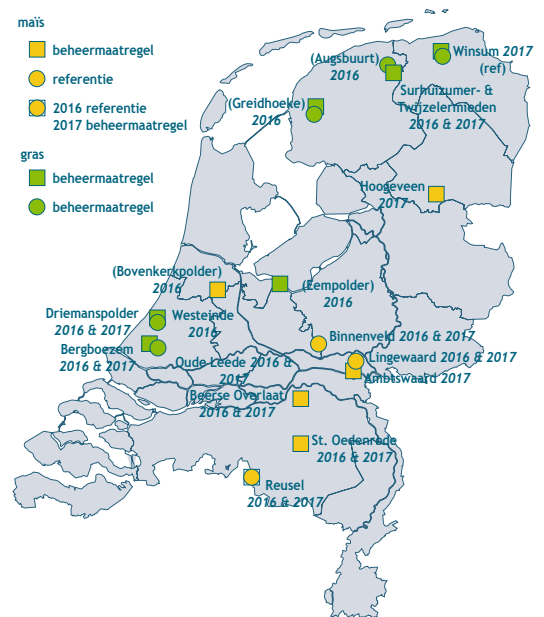
den de kuikens met codevlaggen terug te vinden in het veld, om te zien of ze nog in leven waren en ze eventueel opnieuw op te meten om de groei en conditie te volgen. Waarnemingen werden (vaak via de BirdRing app, zie kader) centraal opgeslagen in submit.cr-birding.org en uiteindelijk gecombineerd met de metalen ringgegevens ingevoerd op griel.nl.

De reeks waarnemingen en terugvangsten van de gevlagde kuikens werd vervolgens gemodelleerd als functie van de waarnemkans én de overleving, zodat de overleving gecorrigeerd werd voor het missen van kuikens. Hierbij keken we naar overlevingsverschillen tussen gebieden met gras of maïs, en met of zonder maatregelen, rekening houdend met de leeftijd van kuikens (die hebben een lagere overleving tot een week oud) en verschillen tussen beide jaren.

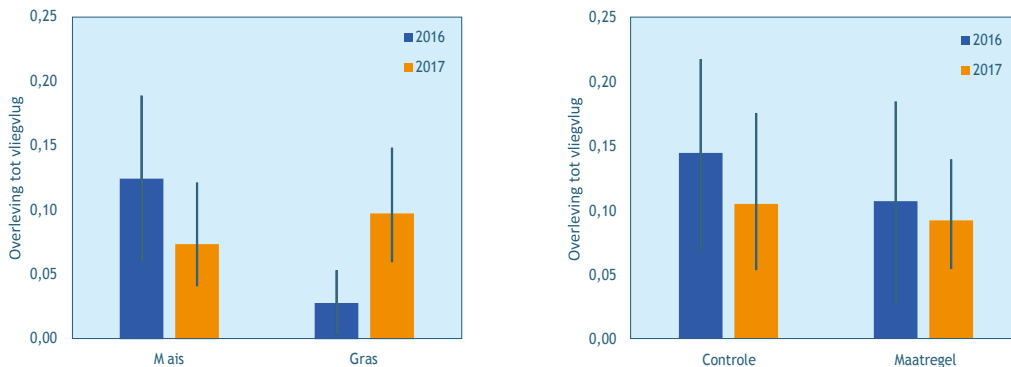
Resultaten conditie en overleving

Kuikens in graslandgebieden met maatregelen waren zwaarder en hadden een betere conditie dan die in controlegebieden. Op maïsland was er vrijwel geen verschil. De betere conditie in vochtige, kruidenrijke graslandgebieden lijkt zich echter niet te vertalen in een betere overleving.

Ondanks de grote steekproef (913 kuikens) bleek het moeilijk om verschillen in overleving nauwkeurig vast te stellen.

Figuur 1. Onderzoekgebieden in 2016 en 2017. Gebieden tussen haken zijn niet meegenomen in de analyses van kuikenoverleving, omdat er geen of onvoldoende kuikens konden worden geringd dan wel gevolgd.

Figuur 2. Overleving tot vliegvlug stadium op maïs en gras (links) en in controle- en maatregelgebieden (rechts). Verticale lijnen geven het 95% betrouwbaarheidsinterval weer rondom de schattingen. Maatregelen op grasland bestonden uit vochtig, kruidenrijk grasland en op maïsland uit later inzaaien van maïs en aanleg van een of meer braakstroken. De controlegebieden bestonden uit regulier gras- en maïsland.

Vliegvlugge jonge Kievit T6 op 5 juni 2017 op de onderzoekslocatie Lingewaard, Huissen.
Foto: Albert de Jong

Ironisch genoeg is de erg lage overleving hier debet aan, waardoor maar een zeer beperkt aantal kuikens langere tijd kon worden gevolgd.

Bovendien was de kans om de kuikens waar te nemen klein, vooral in het eerste jaar. Ze vielen weinig op in de vegetatie en als ze te zien waren, was het erg lastig om de code af te lezen. De overleving verschilde wel tussen gebieden met en zonder maatregelen, maar dit gold ook voor de waarneemkans, die lager bleek in maatregelgebieden. Dit had uiteraard gevolgen voor de data, analyse en interpretatie van de resultaten.

De overleving was in 2016 hoger in maïs dan op gras, maar in 2017 was er vrijwel geen verschil. De overleving tot het vliegvlug worden was in 2016 ruim 12% op maïsland en slechts 3% op grasland, in 2017 bedroeg dit respectievelijk ruim 7% en 10% (figuur 2a).

In beide jaren was de overleving iets hoger in de controlegebieden dan in de gebieden met maatregelen. De overleving tot vliegvlug stadium bedroeg in 2016 ruim 14% in controlegebieden en ruim 10% in maatregelgebieden, in 2017 was dit respectievelijk 10% en 9% (figuur 2b).

Maatregelen onvoldoende effectief

Het gemiddelde uitkomstsucces van kievit-legsels in gebieden met nestbescherming is 64% en het aantal eieren dat uitkomt bij een succesvol legsel is 3,5. Op basis

van de gevonden kuikenoverleving komt het aantal vliegvlugge jongen per paar in 2016 in controlegebieden uit op 0,31 en in maatregelgebieden op 0,22. In 2017 is dat respectievelijk 0,22 en 0,20 jong per paar. Om de populatie stabiel te houden, moet er gemiddeld één jong per paar per jaar vliegvlug worden. De kuikenoverleving is dus duidelijk onvoldoende, ongeacht of er wel of geen maatregelen zijn toegepast.

Blijkbaar hebben de kuikens meer nodig dan de maatregelen die we hebben getest. Op maïs kan gedacht worden aan een hogere dichtheid aan braakranden, of, beter nog, braakpercelen die gedurende het hele kuikenseizoen aantrekkelijk blijven voor kuikens. De vegetatie moet dus niet te hoog worden. Op grasland kan veel worden gewonnen door de kruidenrijkdom te verbeteren. Uit onderzoek van studenten bleek namelijk dat veel graslanden met agrarisch natuurbeheer die als kruidenrijk werden aangemerkt, in werkelijkheid nog steeds relatief kruidenarm zijn en al snel een hoge vegetatie krijgen. Een situatie die meer geschikt is voor Grutto's dan voor Kieviten. De vegetatie kan voor Kieviten worden geoptimaliseerd door een hoog grondwaterpeil/plasdras in combinatie met minder bemesting en/of voorbeweiding.

Dankwoord

Het Jaar van de Kievit, en ons onderzoek, is alleen mogelijk dankzij de inzet van vele vrijwilligers en terreineigenaren. Financiële ondersteuning werd verleend door Vogelbescherming Nederland, Ministerie van LNV, het OBN, de provincies Groningen en Drenthe, het Bettie Wiegmanfonds en het Jaap van Duinfonds. Het volledige rapport van het Jaar van de Kievit is te downloaden via sovon.nl/nl/publicaties/jaar-van-de-kievit

- **Maja Roodbergen, Wolf Teunissen & Henk van der Jeugd**

Bij het ringen worden kievitkuikens ook gemeten en gewogen om de groei en conditie te bepalen.

Foto: Wessel Slob

App BirdRing

Vogelaar en verwoed aflezer Mario Huizinga ontwikkelde BirdRing (Android) om waarnemingen van vogels met kleurringen eenvoudig vast te leggen. De app is gratis te downloaden in de Play Store. BirdRing helpt je met de locatie, datum, tijd en het bepalen van de juiste ringcode en voorkomt veelgemaakte fouten, zoals letters of kleuren die niet worden gebruikt. Je kunt waarnemingen uploaden naar aangesloten websites, zoals submit.cr-birding.org en geese.org en je kunt waarnemingen e-mailen naar jezelf in Excel-formaat. BirdRing laat je ook direct de 'life history' zien van vogels die zijn geüpload naar aangesloten websites. Zie voor meer informatie: birdring.nl.

In 1962 kreeg Gerard Ouweneel (Rotterdam, 1937), 'bij rentmeesters gratie', een vergunning om watervogels te tellen in de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen. Nu, na 56 jaar houdt hij het tellen voor gezien. 'Ik vind het vooral zwaar dat ik met mijn gegevens de komst van enorme windturbines niet heb kunnen tegenhouden.'

LUUG
DU
ZIE

N

LUUG
DU
ZIE

Hopen op een tel-effect

Dwergganzen hebben een speciale plek in het hart van Ouweneel.

Foto: Harvey van Diek

'Zie je die enorme akker met vers gemaaide luzerne?', vraagt Gerard Ouweneel als hij zijn auto van zijn woonplaats Maasdam richting het Haringvliet stuurt. 'Daar begint de voormalige Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen! Je kunt duidelijk zien dat de percelen hier een stuk groter zijn dan in de omgeving. Zo'n Ambachtsheerlijkheid was een bijna Middeleeuws systeem van privaat grondbezit, met een hiërarchische structuur van rentmeesters en leenboeren. Heel veel mensen in de omgeving hebben er nog lang mee te maken gehad, bijvoorbeeld via het recht van overpad waar je voor moest betalen.' Zonder blikken of blozen, en ook zonder zichtbare ontheffing achter zijn voorruit, draait Ouweneel zijn auto vervolgens een landweg op waar toch duidelijk een bord 'Verboden Toegang' voor staat. Hij is hier kind aan huis, zoveel is duidelijk.

'Vóór 1962 was dat wel anders', lacht Ouweneel. 'Ik kwam hier toen ook wel eens om vogels te kijken; vooral ganzen. Ik vond het altijd een feest als ik groepjes ganzen boven Rotterdam zag vliegen. Ganzen stonden voor mij voor vrijheid. Ik ben wat op mijn Vespa naar dit gebied gereden. En ik ben hier ook maar wat vaak weggestuurd door de jagers en door de rentmeester. Maar toen het Instituut voor Toegepast Biologisch Onderzoek in de Natuur in 1962 begon met een integrale telling van de ganzen in Nederland, heb ik toch de stoute schoenen aangetrokken. Ik ben naar de rentmeester van de Ambachtsheerlijkheid, meneer Vlieland gestapt en die gaf mij zowaar een officiële vergunning om eens in de veertien dagen de ganzen in het gebied te tellen.'

De ganzen werden een dikke rode draad door het ornithologisch leven van Ouweneel. Hij reisde ze achterna naar Scandinavië, hij vergaderde over de hele wereld over de vogels als lid van de internationale Goose Specialist Group en hij streed voor hun bescherming, met name voor de Dwergganzen op het Oude Land van Strijen. Maar wie nu met Ouweneel door de Ambachtsheerlijkheid rijdt, merkt al gauw dat hij zeker geen onvoorwaardelijk roze ganzenbril draagt. 'Nijlganzen ...', bromt hij hoorbaar chagrijnig bij een groepje vogels dat van de auto wegvliegt. 'En al die Grauwe Ganzen die hier tegenwoordig broeden, dat kan natuurlijk ook nooit goed gaan. De schade voor de boeren is echt reëel. Je ziet hier in juni wel percelen waar een derde van het gewas door de vogels wordt opgegeten. Bovendien ben ik ook wel benieuwd wat de effecten zijn van de toenemende aantallen broedende ganzen op de stand van de weidevogels.'

Het kan dan ook verkeren. In de 56 jaar dat Ouweneel watervogels telde in 'zijn' Ambachtsheerlijkheid, zag hij de aantallen ganzen exploderen. 'Moet je nagaan: tijdens een "ganzendag" in Zwolle, in 1966 was één van de thema's "hoe we in Nederland om moesten gaan met wel 150 duizend overwinterende ganzen". Nu hebben we ruim meer dan twee miljoen overwinterende ganzen in ons land en dus ook een gestaag groeiende groep broedende en overzomende ganzen.'

Het heeft bij Ouweneel geleid tot een enigszins pragmatische kijk op de vogels, waarbij het 'J-woord' door hem ook niet wordt geschuwd. 'Ik heb met de jagers in het gebied altijd een vrij open relatie gehad. Ik maakte gebruik van hun ogen en oren in het veld en zij leerden van mij hoe ze nou eigenlijk ganzen moesten tellen, want dat wilden ze toch liefst zelf doen. Zij vertrouwden de gegevens van Sovon niet en andersom. Daarbij kwam ik er trouwens al snel achter dat de jagers de aantallen in het verleden eerder onderschatten dan overschatten', lacht hij.

De Dwergganzen hebben een speciale plek in het hart van Ouweneel. Hij heeft dan ook het geluk dat in zijn telgebied de belangrijkste overwinteringsplek ligt van deze zwaar bedreigde soort. 'Uit zenderonderzoek is gebleken dat ze in het najaar in één ruk van Midden-Zweden naar het Oude Land van Strijen vliegen. Vanaf dat moment is het hier ook ieder jaar een komen en gaan van vogelaars. Vooral in het begin van de maand zie je een piek in het aantal waarnemingen op de diverse sites, door de vogelaars die de Dwergganzen blijikbaar op hun "maandlijstje" willen hebben. Voor de jagers heb ik ook speciale cursussen georganiseerd, zodat ze in ieder geval het verschil tussen een Kol- en een Dwergganzen kunnen zien. Voor veel vogelaars is dat al lastig, dus ook voor veel jagers.'

Behalve door de opkomst van de ganzen heeft Ouweneel het gebied op nog veel meer manieren zien veranderen. 'De belangrijkste verandering was de afsluiting van het Haringvliet, in 1970. 'Het getij verdween en de oevers van het Haringvliet kalfden in rap tempo af. Straks met het "Kierbesluit" komt er weer een heel bescheiden beetje getij terug, maar wat onder andere door de pr-mensen van het Wereld Natuur Fonds wordt geroepen, dat het weer net zo mooi wordt als vroeger, dat is vrees ik echt onzin.'

Ook de eigenlijke Ambachtsheerlijkheid is allang niet meer. 'Op een gegeven moment heeft de toenmalige verzekeraar AMEV het gebied opgekocht. Ze speculeerden duidelijk op de mogelijkheid dat er bebouwing zou kunnen komen. Toen duidelijk werd dat dat niet zou gaan gebeuren, is het gebied onder de hoede van de Dienst Landelijk Gebied gekomen. Die hebben het vooral gebruikt om boeren te compenseren die elders moesten worden uitgekocht', vertelt Ouweneel.

Het behoud van de agrarische bestemming heeft de teloorgang niet kunnen stoppen. 'Integendeel', vindt Ouweneel. 'Die hijskranen daar, die zijn bezig met de fundamenten voor enorme windturbines die hier binnenkort zullen verrijzen. Je mag best weten dat ik daar behoorlijk zwaar over ben. Los van het feit dat ik die dingen verschrikkelijk lelijk vind in het landschap, zijn ze ook een bedreiging voor de trekkende vogels. En nu komen ze uitgerekend hier, op de trekroute van de Dwergganzen te staan. Ik heb geprobeerd om met mijn telgegevens in de hand de komst van die turbines tegen te houden, maar zonder succes. Verreweg de meeste Sovon-

Wetenschapjournalist Rob Buiten maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Foto's zijn, tenzij anders vermeld, ook van Rob Buiten

tellers, zo niet alle, hopen volgens mij met hun monitoringresultaten de aandacht op hun telgebied te vestigen, waardoor dan een beschermingsstatus in de wacht kan worden gesleept. Dat is bij mij, ondanks 56 jaar tellen dus niet gelukt. In een eerder stadium lukte mij dat overigens wel. Toen de Hoogezandsche Gorzen in november 1970 een voorlopige aanwijzing voor de Natuurbeschermingswet in de wacht sleepten, speelden mijn tellingen wel een rol.'

Aan de voet van een oude dijk, aan de oevers van het Haringvliet, laat Ouweneel een ander bescheiden succesje zien van de natuurbescherming in de regio: een vervallen dienstwoning van de Ambachtsheerlijkheid. 'Dit huis stond op de nominatie om gesloopt te worden, maar moet je eens kijken wat een huiszwaluwnesten er onder de goot hangen. Toen ik van die plannen hoorde, heb ik de provincie meteen laten weten dat ze compenserende maatregelen zouden moeten treffen wanneer ze dit huis daadwerkelijk zouden willen slopen. Het eind van het liedje is dat het een "natuurhuis" zal worden, waar Huiszwaluwen, vleermuizen en misschien ooit

ook wel een Kerkuil de dienst zullen uitmaken. Ik heb hier wat hectoliters koffie naar binnen gewerkt', lacht Ouweneel, wijzend op de woonkamer van het aanstaande natuurhuis. 'En als ik voor mijn werk elders zat te vergaderen, kreeg ik ook wel eens bijna plagerige telefoontjes van de toenmalige bewoners die dan verslag deden van de Zeearend of de Hop die ze op dat moment hier aan de oevers van het Haringvliet zagen.'

Bang om zich te vervelen, nu hij de maandelijkse watervogeltellingen niet meer doet, is Ouweneel allerm minst. 'Ik ben bezig met een boek over de Wilde Eend. En ik ben ook al heel lang mateloos geïntrigeerd door de Sperwer die regelmatig onze tuin bezoekt. Waar ik in het begin van mijn vogelaarscarrière nauwelijks roofvogels hier in de buurt zag, heb ik nu naast die Sperwer ook een paartje Boomvalken, Buizerds en Torenvalken hier vlakbij. Over die Sperwer wil ik misschien ook nog wel eens schrijven; als mij de tijd gegeven is.'

Vestigingen van Huiszwaluwen

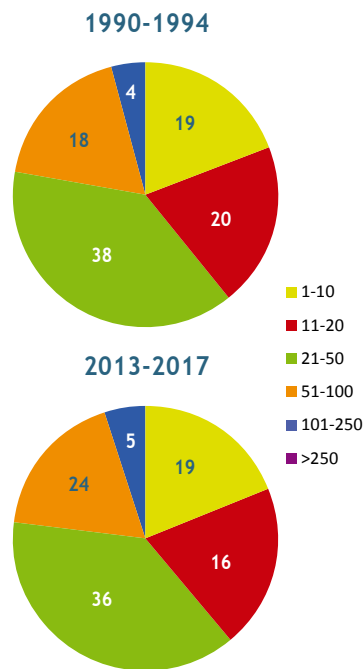
Jaarlijks gaan honderden vrijwilligers op pad om tussen pakweg 15 juni en 15 augustus het aantal bezette nesten van Huiszwaluwen te tellen. Vanaf 1990 worden ze jaarlijks op meer dan 1000 locaties geteld, met een hoogtepunt van bijna 1800 in 2015. Deze tellingen geven vooral inzicht in de aantalsontwikkeling. Ze bieden echter ook aanknopingspunten om te kijken of er veranderingen in de omvang van vestigingen optreden.

Kolonies...

Huiszwaluwen broeden graag bijeen. Als je een kolonie definieert als alle nesten aan één bouwwerk, dan zijn grote kolonies in ons land vrij bijzonder. Dat was al in de tijd van het *Faunistisch overzicht van de Nederlandsche broedvogels* van Haverschmidt (1942), die 'nederzettingen' van meer dan 50 nesten zeldzaam noemde. En dat bleef ook zo, want bij het landelijke onderzoek gecoördineerd door Jules Philippona eind jaren zestig bleken slechts drie kolonies meer dan 200 nesten te tellen, met een maximum van 290 aan Gemaal Wortman in Oostelijk Flevoland (De Levende Natuur 1974: 34-43). Ook streekavifauna's geven aan dat kolonies van 100-200 nesten tot in de jaren tachtig gewoonlijk de limiet vormden. Wie door Zuid-Europa reist, komt wel andere aantallen tegen, waarbij die van 1500 nesten onder een brug over de Guadiana in Spanje (1991) tot de grootste van het continent zal behoren (Het Vogeljaar 1993: 52-53). Kijk trouwens voor genoemde artikelen en vele andere publicaties over Huiszwaluwen op de prachtige website natuurtijdschriften.nl.

...of vestigingen

Bij de Sovon-tellingen worden verschillende onderzoekseenheden gebruikt. Begin jaren negentig werden de aantallen vooral per kwartblok (2,5 x 2,5 km) bijgehouden. Tegenwoordig kijken tellers in de meeste gevallen op gedetailleerder niveau, per dorp, straat of individueel bouwwerk. De onderzoekseenheid verschilt dus van

Figuur 1. Huiszwaluw. Aandeel (percentage) vestigingen per aantalsklasse in 1990-94 en 2013-17. Per periode is het maximum aantal nesten van 718 in beide perioden onderzochte vestigingen genomen.

die uit de tijd van Philippona, wat directe vergelijking onmogelijk maakt. Hieronder spreken we daarom liever van 'vestigingen'. De begrenzing hiervan bleef sinds 1990 wel ongewijzigd, zodat de getelde aantallen van jaar tot jaar vergelijkbaar zijn.

Veranderingen in vestigingsgrootte?

In de periode 1990-2017 namen de aantallen Huiszwaluwen met 34% toe. Om de vestigingsgrootte te vergelijken, bekeken we twee perioden van vijf jaar: 1990-94 en 2013-17. Als maat namen we het maximale aantal nesten in 718 vestigingen die in beide tijdvakken bezet waren. De verdeling van de vestigingen over de aantalsklassen bleek nauwelijks veranderd te zijn, ondanks de toename (figuur 1).

Huiszwaluw voert jongen van ruim een week oud. Foto: Albert de Jong

Vestiging aan de Amaliahoeve in de Biesbosch. Foto: Albert de Jong

Grote vestigingen zeldzaam

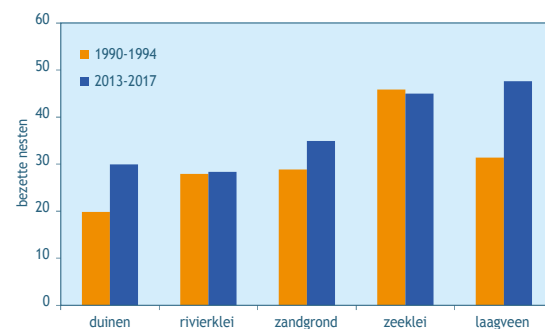
Vestigingen van meer dan 250 nesten waren in beide perioden zeldzaam, die met meer dan 100 nesten waren schaars. Veel vestigingen (respectievelijk 38% en 36%) vielen in de klasse 21-50 nesten. De tien grootste in 2017 bestreken bijna allemaal een flinke oppervlakte. De recordhouder betrof 317 nesten in (een fors deel van) Stavoren, gevolgd door 239 nesten aan een lint van akkerbedrijven in Rutten, Noordoostpolder. Gerekend naar oppervlakte was de vestiging op een industrieterrein in Renkum met 203 nesten de grootste.

Per bodemsoort

Relatief grote vestigingen zijn vastgesteld op zeelei. Dat is al lang bekend. Zo kende de kaart met 'grote kolonies' (meer dan 50 nesten aan één bouwwerk) van Philippona (1974) concentraties in de Wieringermeer, Noordoostpolder, Oostelijk Flevoland en Zeeuws-Vlaanderen. Ook op rivierklei en löss werden in het verleden relatief forse kolonies gevonden (voorbeelden in diverse streekavifauna's). Kleigronden leveren in ieder geval goed nestmateriaal op en maken een gebied, bij een combinatie met geschikte bebouwing en insectenrijkdom, aantrekkelijk voor Huiszwaluwen. Dat recent ook in laagveengebieden relatief grote vestigingen voorkomen, is onverwacht. Hier was ook de toename sinds 1990-94 opmerkelijk groot (figuur 2).

> sovon.nl/jaarvandehuiszwaluw

● Joost van Bruggen & Albert de Jong

Figuur 2. Huiszwaluw. Gemiddelde vestigingsgrootte per bodemsoort in 1990-94 en 2013-17.

Rallentelling in Groningse laagveengordel zeer succesvol

Porseleinhoen, Oostpolder Gr.
Foto: Wies Vink

Dankzij een spontaan initiatief kwam er in juni in het noorden van het land een succesvolle telling van rallen van de grond.

Gunstige voortekenen

In het voorjaar werd duidelijk dat het wel eens een goed jaar voor Porseleinhoentjes zou kunnen worden. Er werden veel meldingen doorgegeven, met name door vogelaar René Oving die zich dit jaar helemaal op de rallen gestort leek te hebben. Reden voor Alwin Hut, werkzaam bij het Groninger Landschap, om contact op te nemen met Joost van Bruggen van Sovon die sinds 2015 de Nacht van de Rallentellingen coördineert. Op zeer korte termijn werd een integrale telling opgezet van allerlei potentieel geschikte rallengebieden in Groningen en Noord-Drenthe. In totaal ging het om zeven grote laagveengebieden, ook wel de laagveengordel rondom de stad Groningen genoemd. Op 29 juni gingen de tellers op pad. Ondanks het briesje en de wat late datum leverde de telling een indrukwekkend aantal van ruim 90 Porseleinhoentjes op. Daarnaast bleken ook nog de nodige Kleinst Waterhoentjes (7) en Kwartelkoningen (7) aanwezig, naast tenminste 20 Roerdompen. De kracht van een simultaantelling als deze zit hem er vooral in dat je als teller weet dat er op

hetzelfde moment ook in de buurt geteld wordt, waardoor je op één avond een zeer compleet beeld krijgt van de dan aanwezige broedpopulatie. Om 'alle' rallen vast te stellen moet je uiteraard vaker en ook vroeger in het seizoen tellen.

Volgend jaar weer?

Het zou natuurlijk mooi zijn als volgend jaar alle tellingen via vaste telgebieden (voor rallen of BMP) zouden gaan lopen. Dan is de volledigheid van de telling goed te beoordelen, wat een hoop zoekwerk scheelt. Voor de teller is het gemakkelijk en leuk om de telling met Avimap uit te voeren. De data kunnen overigens van Avimap niet rechtstreeks worden geëxporteerd naar waarneming.nl. Meer informatie is te vinden op de rallenpagina op de website (sovon.nl/rallen), waar je ook een link vindt naar een claimkaart. Je kunt ook zelf een nieuw telgebied aanmaken door het in te tekenen. Neem desgewenst contact op met joost.vanbruggen@sovon.nl.

● **Harvey van Diek & Joost van Bruggen**

Jong Porseleinhoen.
Foto: Roy Slaterus

Roodhalsfuut met een meevarend jong.
Foto: Harvey van Diek

Monografie Roodhalsfuut

De Nederlander Jan Johan Vlug schreef een monografie van 320 pagina's over de Roodhalsfuut. Hij vat literatuur samen maar bovenal eigen uitgebreid veldwerk in Sleswijk-Holstein (Noord-Duitsland) vanaf 1980. Deze deelstaat ligt min of meer aan de grens van het goed bezette broedareaal van de Roodhalsfuut maar huisvest een belangrijke populatie (500-700 broedparen). Het onderzoek concentreert zich op populatieverloop, habitatgebruik en broedbiologie. Zo leren we dat de aantallen jaarlijks sterk schommelen maar in grote lijnen stabiel zijn, dat 38% van bijna 15.000 gevolgte paren succesvol was (tenminste één jong grootgebracht) en dat paren die voedselvluchten moeten maken vaker mislukken dan paren die voedsel dichtbij het nest vinden.

Roodhalsfuten blijken amper te concurreren met Futen maar des te meer met karperachtigen, die deels dezelfde prooien bejagen. Roodhalsfuten hebben pionierstrekjes en bezetten vlot nieuw ontstane of aangelegde kleine wateren, maar verlaten die vaak na enkele jaren. De Engelstalige uitgave verscheen als bijzondere uitgave (Sonderheft) van het tijdschrift Corax. Een pdf is in te zien via het nieuwsbericht op de soortenpagina Roodhalsfuut (sovon.nl/nl/soort/100).

Zo herken je: hybride ganzen

Het gebeurt je als waarnemer weleens: je staat naar een groep ganzen te kijken en daartussen lopen één of meerdere afwijkende vogels. Van ganzen is bekend dat ze in verhouding tot andere vogelfamilies vaak kruisen. Twee soorten of ondersoorten die met elkaar paren, kunnen ook nog eens voor vruchtbaar nageslacht zorgen, dat vervolgens weer verder kruist. Soorten uit verschillende geslachten, *Branta*-ganzen als de Brandgans en *Anser*-ganzen als de Kolgans, kruisen ook met elkaar. Uit de database van Serge Dumont (bird-hybrids.com 2018) blijkt dat er in het wild wel 74 kruisingen van ganzen zijn vastgesteld. Die kruisingen ontstaan zowel bij in gevangenschap gehouden vogels als in het wild. In dit artikel laten we de drie hybriden zien die in Nederland het meest worden gemeld.

In een recent artikel in Limosa (2017: 167-174) maakt Jente Ottenburghs op basis van losse meldingen (waarneming.nl) een overzicht van het voorkomen van hybride ganzen in Nederland. In de periode 2005-2016 werden 24 combinaties gemeld. Maar ten opzichte van alle ganzen gaat het om kleine aantallen (0,5 tot 1,5% van alle individuen). Meldingen van Brandgans x Canadese Gans (*spec.*), Grauwe Gans x Grote Canadese Gans en Grauwe Gans x Brandgans zijn het algemeenst. In sommige regio's komen ook vaste groepjes van hybriden voor, zoals een broedpopulatie van Brandgans x Kleine Canadese Gans in de omgeving van Purmerend.

De herkenning van een hybride gans is vaak een puzzel. Soms ken je als waarnemer de geschiedenis van een vogel, bijvoorbeeld als je de oudervogels kent. Meestal heb je die context niet en moet je het met alleen de vogel doen. Let dan vooral op de kleur van snavel en poten (dat sluit al snel een serie combinaties uit), het postuur en de grootte

van de vogels, en de overige uiterlijke kenmerken. Het gezelschap van een hybride is soms veelzeggend, maar lang niet altijd een goed criterium voor correcte determinatie. Maak een foto voor de documentatie en om de waarneming achteraf te kunnen beoordelen.

Bij de watervogeltellingen kun je de algemeenste hybride ganzen specifiek invoeren, bijvoorbeeld Canadese Gans x Grauwe Gans. Ongedetermineerde of zeldzame hybridevarianten kun je invoeren als 'hybride gans'. Geef dan in het opmerkingenveld aan om welke hybride het ging.

Bij broedvogeltellingen voer je bij een gemengd broedpaar de soorten in die kruisen, bijvoorbeeld Brandgans x Canadese Gans. Is een van de vogels een hybride, voer het paar dan in onder diens naam (bijvoorbeeld hybride Brandgans x Dwerggans) en zet in het opmerkingenveld met welke soort de vogel gepaard was. Zijn beide partners hybriden, voer dan in als 'hybride gans' en zet in het opmerkingenveld om welke hybriden het ging.

Brandgans x Kleine Canadese Gans

Foto: Marianne Slot

> Sovon.nl/ganzen

● Albert de Jong

Ter vergelijking
Brandgans.

Foto: Harvey van Diek

Grauwe Gans x Grote Canadese Gans

- Zwarte of donkerbruine kop en nek met een lichte, ronde wangvlek die varieert van beige tot lichtbruin.
- Donkere hals gaat geleidelijk over bruingrijze onderdelen.
- Meestal een duidelijke, witte oogring.
- Snavel grijs of roze-oranje met een donkere punt (nagel). Poten flets roze of flets geel.
- Lichaamsveren overwegend lichtbruin met iets lichtere randen aan de dekveren.

Brandgans x Grote/Kleine Canadese Gans

- Meestal groter dan Brandgans. Grootte hangt af van de (onder-)soort van Canadese Gans waarmee gekruist is.
- Zwarte hals gaat geleidelijk over in bruine borst.
- Witte wangvlek vaak als bij Canadese Gans, meestal ook wit boven snavel en oog.
- Iets langere snavel dan Brandgans.
- Bovendelen bruingrijs met grijze tot crème randjes aan de dekveren. patroon van Brandgans is meestal nog (soms vaag) te zien.

Ter vergelijking
Grote Canadese Ganzen.
Foto: Hans Gebuis

Grauwe Gans x Grote Canadese
Gans Foto: Hans Verhoeven

Grauwe Gans x Brandgans (rechts)
Foto: Art Wittingen

Grauwe Gans x Brandgans

- Formaat meestal dichtbij dat van Grauwe Gans.
- Donkerbruine kop en hals. Overgang tussen donkere hals en lichte borst meestal geleidelijk, maar soms ook scherp (foto).
- Witte wanglek die vaak tot over het oog en de snavel reikt.
- Donkere snavel met variabele hoeveelheid roze. Soms ook volledige roze of oranje.
- Poten lichtoranje
- Vleugeldekveren grijs met donkere of juist lichte randen.

Meer lezen:

- In het handboek *Wildfowl of Europe, Asia and North America* (Reeber 2015) staat een beknopte inleiding op het fenomeen hybridisatie bij watervogels. Ook staan er goede beschrijvingen en illustraties van veel hybriden in dit boek.
- De fotodatabase op waarneming.nl is een mooie referentie en bevat heel veel foto's van hybriden.
- Dave Appleton beschrijft op www.gobirding.eu/Photos/HybridGeese.php een hele serie ganzen hybriden.
- Review van voorkomen van hybriden bij ganzen: <https://bit.ly/2P8LpQQ> (pdf vrij toegankelijk).

Bij de planning voor het nieuwe jaar...

In deze periode van het jaar is het voor veel vogelwerkgroepen tijd voor de najaarsvergadering. Meestal wordt dan vooruitgekeken naar het volgende jaar: wat zijn we van plan? Voor het nieuwe jaar 2019 willen we vanuit Sovon graag samenwerken om binnen je vogelwerkgroep meer leden op te leiden of verder toe te rusten om vogels te inventariseren in jullie werkgebied.

Cursusaanbod

Als vogelwerkgroep kun je contact met ons opnemen om te bespreken hoe we samen in 2019 een cursus kunnen organiseren. Hieronder vind je ons huidige aanbod, in overleg zijn er natuurlijk ook cursussen op maat mogelijk.

- Afgelopen seizoen hebben we de cursus voor het Broedvogel Monitoring Project (BMP) herzien. In de periode maart-juni organiseren we vier theorieavonden en vier veldochtenden waarin de cursisten opgeleid worden om te starten als broedvogelteller.
- Heeft je vogelwerkgroep BMP-tellers die wel wat extra steun kunnen gebruiken bij de start van het seizoen? We hebben een opfrisavond-BMP waarin de belangrijke punten langskomen en vragen gesteld kunnen worden.

- Cursus broedvogels inventariseren: in drie avonden en drie praktijkochtenden lichten we onze projecten BMP, MUS (stadsvogels), MAS (boerenlandvogels) en kolonievogels toe.
- Verschillende korte cursussen met één theorieavond en één praktijkmoment over: MUS (stadsvogeltelling voorjaar), MAS (boerenlandvogels/weidevogels voorjaar), Watervogeltelling (najaar/winter), PTT (wintervogels buiten grote wateren), Slaapplaatstelling.
- Cursus Nestkaart: deze korte cursus gaat in op het digitaal registreren van resultaten van nestonderzoek. Een aanrader zeker voor vogelwerkgroepen die tot nu toe op papier werkten!

Online cursussen

Naast het geven van live-cursussen met vogelwerkgroepen, is het ook mogelijk om

Bas Hissel, Limburg,
over de BMP-cursus:
“Broedvogels tellen leer je door het te doen! De combinatie van theorie- en praktijklessen zorgt ervoor dat je na de cursus een goede basis hebt om zelf als BMP-er aan de slag te gaan.”

via internet een cursus te volgen. Dit is een uitkomst wanneer één of enkele werkgroepsleden binnenkort willen leren tellen. Op cursus.sovon.nl vind je een cursus voor het MUS-project om stadsvogels te tellen. Een cursus watervogels tellen is in de maak.

Meer informatie

Informatie over cursusaanbod: sovon.nl/cursus.

● **Marieke Berman**

Huub Buysse, Zeeland,

over de BMP-cursus:

“Met deze kennis kun je gaan starten met het tellen van de vogels en dat is een belevenis! Buiten zijn tijdens het aanzwellende vogelconcert maakt je dag tot een feest. De gegevens kunnen direct in de Avimap-app worden geupload dus heb je geen huiswerk meer.”

Tom Loorij, Zuid-Holland,

over starten met MUS:

“Absoluut meedoen! Wees niet bang dat je een bepaalde soort niet herkent. De meest algemene, en meestal ook grote, soorten ken je in ieder geval. Van zeldzame pietjes die in de stad nauwelijks voorkomen kan Sovon toch geen trendanalyse maken via MUS. Wanneer je als beginneling vogels wilt gaan tellen dan is het MUS-project de allerbeste instap. Het kost van alle telprojecten veruit de minste tijd en is het eenvoudigst uit te voeren.”

Twaalf blijde cursisten in Arnhem; zij behaalden hun certificaat.
Foto: Joost van Bruggen

Recent verschenen

Ik moet de horizon om me heen zien

De titel van dit boek mag dan ontleend zijn aan de legendarische 'vogelmeester' Karel Schot uit Rotterdam, de strekking ervan is ook van toepassing op Gerard Ouweneel zelf. Dat wordt duidelijk uit de ruim 80 korte verhalen die zich over de hele wereld afspeelen (met een prominent plekje voor 'zijn' Hoeksche Waard) en meer dan een halve eeuw bestrijken. Iconische vogels en markante vogelaars komen aan bod, net als successen en mislukkingen van natuurbescherming en beleid. Nostalgie alom, maar ook oprechte woede bij hedendaagse misstanden, of omzien in verbijstering over wat verloren ging; als altijd meeslepend beschreven door deze rasverteller.

324 blz., € 19,95 Uitgeverij Lieveise

Een eeuw broedvogels van het Korenburgerveen

Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek inventariseerde het Korenburgerveen en randzone in 1981, 1994, 2002, 2010 en 2016-17. Omdat er ook historische vogelgegevens bekend zijn, kan een overzicht worden gegeven van 100 jaar broedvogels in het grootste natuurgebied in het Nationaal Landschap Winterswijk. De ontwikkeling van de vogelstand wordt gerelateerd aan landschappelijke veranderingen. Zo is het met bos dichtgroeende veen door gerichte inrichtings- en beheermaatregelen de laatste 20 jaar weer opener en natter geworden. Het is niet alleen kommer en kwel, zoals blijkt uit de recente en succesvolle vestiging van de Kraanvogel.

360 pagina's, € 30 (excl. verzendkosten), bestellen via contactadres (Aladnaweg 18, 7122 RR Aalten, 0543-451142, email info@vwgzoa.nl)

De raaf

In vrijwel alle culturen neemt de Raaf - een van de intelligentste dieren - een belangrijke plaats in. Louis Beyens (emeritus hoogleraar biologie) heeft de Raaf tijdens zijn lange carrière als poolonderzoeker goed leren kennen. In zijn monografie toont hij ons alle aspecten van deze fascinerende vogel: in de vrije natuur, bij experimenten die zijn intelligentie bevestigen en in zijn lange relatie met de mens.

224 blz., € 21,99 Uitgeverij Atlas Contact

Het geheime leven van de uil

We hebben iets met uilen. Ze staan voor wijsheid of trouw, maar ze zijn ook onheilsbodes, aankondigers van de dood, spookachtige wezens van de nacht. Meer dan andere vogels zijn uilen geladen met symboliek en intrigeren ze ons met hun mysterieuze voorkomen. Hoe versiert een Velduil een vrouwtje? Met welk trucje vangt een Steenuil kevers? John Lewis-Stempel prikt mythes door en ontleedt verhalen over uilen in volksvertellingen, gedichten en literatuur.

96 blz., € 18,99 Uitgeverij Atlas Contact

Limosa 91 - 1

Artikelen:

- Broedende Rode Wouwen in Nederland in 1976-2017 (S. van Rijn)
- Aantallen en dieet van Oeverpiepers in het Verdrongen Land van Saeftinghe (H. Castelijn's e.a.)
- Bepaling van het aantal nesten en het uitvliegssucces van Grote Sterns op Texel met behulp van een drone (B. Spaans e.a.)

Korte bijdrage:

Eierzoeker in de Brabantse Kempen: Bernardus van Dooren (1908-1988) (J. van Dooren e.a.)

En: nieuws uit recent gepubliceerd onderzoek in Andermans Veren, een verslag van de themadag "Onze" trekvogels in Afrika en de algemene ledenvergadering van de Nederlandse Ornithologische Unie en recensies van nieuwe vogelboeken.

Verwacht in één van de volgende nummers:

Voedsel en terreingebruik Bosuil, Wulpen op slaapplaatsen langs de Lek, Soepganzen in Groningen, Nederlandse Tapuiten als waardvogels voor Koekoeken, 30 jaar broedvogels Amsterdamse Waterleidingduinen, gezenderde Roek, influx Goudhaan najaar 2015, habitatgebruik Patrijzen en meer!

Redactieadres: Romke Kleefstra • Natuurmuseum Fryslân
Schoenmakersperk 2 • 8911 EM Leeuwarden
romke.kleefstra@sovon.nl • tel.: 058-2164166.

ARAGON Natuurreizen

Vogelreizen Spanje:

NO-Spanje, 27 dec. 2018 y/m 03 jan. 2019
Extremadura winter, 02 t/m 08 februari 2019
Ebro Delta & Aragón, 02 t/m 09 maart 2019
Almería & Sierra Nevada, 10 t/m 17 april 2019
La Mancha, Extremadura, 05 t/m 12 mei 2019
Pyreneeën & Ordesa, 22 t/m 29 juni 2019
Tarifa, vogeltrek+, 14 t/m 20 sept. 2019

Vakantiehuis in Sipán (Huesca), Spaanse Pyreneeën.

www.aragonnatuur.com

Vogelreizen met Kees Woutersen: (0034)619123999

Ledenraad bijeen

Overleg voor de excursie.
Foto: Theo Verstrael

De Ledenraad van Sovon komt jaarlijks tweemaal bijeen. De voorjaarsvergadering wordt altijd gecombineerd met een excursie ergens in het land. Afgelopen juni was dit op de grens van Groningen en Drenthe, in het mooie Noordlaren en gingen de ledenraadsleden onder bezielende leiding van Alco van Klinken (Gr) en Eelke Schoppers (Dr) op zoek naar Zearend, Witvleugelstern en andere soorten. En dat lukte ruimschoots!

Maar natuurlijk werd er eerst vergaderd. Op de agenda stond onder meer het vaststellen van de jaarrekening en het jaarverslag, discussie over het ledenbeleid en de voort-

gang van de Vogelatlas. Ook praatte de nieuwe slaappleatscoördinator Paul van Els ons bij over dit meetnet. Maar de Ledenraad is niet alleen formeel het hoogste orgaan van de vereniging, het fungeert ook als belangrijke klankbordgroep. Zo is er in de halfjaarlijkse vergaderingen altijd tijd en ruimte om geluiden vanuit waarnemers en leden van de diverse Sovon-districten te bespreken, een vast en waardevol onderdeel van de bijeenkomsten.

Wil je ook een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de vereniging Sovon? Kijk dan eens of de Ledenraad iets voor jou is. Op sovon.nl/ledenraad vind je meer informatie hierover en ook in welke districten er vacatures zijn. Vooral in de districten Wadden en Limburg kunnen we versterking goed gebruiken.

● Carolyn Vermanen

Jaarverslag 2017 online

Jaar van de Koekoek, Merels en Usutu, de doorgroei van MUS en de andere ontwikkelingen bij monitoring, Avimap, voortgang van de Vogelatlas, privacybeleid, tellen met drones: je vindt het allemaal en meer in het jaarverslag van Sovon dat eind juni online verscheen. Bekijk het allemaal op sovon.nl/jaarverslag2017 (ook in PDF).

MUS: leuk en nuttig om te doen

Met het Meetnet Urbane Soorten (MUS) houden we bij hoe het onze stadsvogels vergaat. Veel tellers komen erachter dat er op de telpunten meer te zien is dan ze in eerste instantie dachten. Naast de aantallen per soort geven daarom veel waarnemers ook hun veldervaringen door.

Een greep uit de anekdotes

- Voor het eerst een Buizerd en een Braamsluiper waargenomen in de wijk!
- Mooi rondje! Drie soorten spechten, drie soorten uilen.
- Eerste Zwartkop van het jaar bij punt 11, en daar ook de eerste IJsvogel als mooie afsluiter (nog niet eerder in postcodegebied!). De Stadsduiven in de haven doen het nog steeds goed, de nestkast voor Slechtvalken is nog niet bewoond.
- Bij punt 1 zat een Ekster echt mooi te zingen; kende dat alleen van Gaaien.
- Punt 8 is het trainingsveld van Feijenoord. Dat veld wordt besproeid. Daarom kun je er als Scholekster lekker veel wormen vinden.
- Bij punt 1 was een vrouw Bruine Kiekendief een jonge Scholekster aan het plukken.

- Het was een fraai gezicht om de Gierzwaluwen voor de dunne maan-sikkel langs te zien scheren. Bij punt 2 werd een vrouwtje Torenvalk verjaagd door een grote groep Boeren- en Gierzwaluwen. Bij punt 10 was de Sperwer duidelijk niet welkom voor de Gierzwaluwen.
- Het MUS-seizoen zit erop. Het was echt weer ontzettend leuk om te doen. Volgend jaar voor de negende keer. Nu al zin in!

Vloggende MUS-tellers

Docente Quirine Hakkaart van Aeres Hogeschool in Almere stimuleert haar studenten om onderzoek te doen naar de natuur in de stad. En hoe kun je dat beter doen dan door zelf een MUS-telgebied te adopteren?! Mark van der Meij en Judith de Veer delen een vlog over hun avondtelling in Almere. (zie sovon.nl/nl/actueel/

sovon.nl/nieuws/vloggende-mus-sers-volgen-vliegende-mussen)

Resultaten 2018

Begin september zijn al bijna 386.000 vogels doorgegeven verdeeld over 168 soorten (en tevens bijna 2800 zoogdieren, 16 soorten). Bij de volgsoorten zijn er opvallend veel in lagere aantallen geteld dan vorig jaar, hoewel er meer mensen meededen. Je kunt het nalezen in de nieuwsbrieven die viermaal per seizoen verschijnen (sovon.nl/nieuwsbrief)

Website

Binnenkort komt de invoer van MUS in onze nieuwe web-omgeving. Tips voor aanpassingen en verbeteringen zijn welkom bij de meetnetcoördinator (zie sovon.nl/MUS).

● Jan Schoppers

IN MEMORIAM

Sjoerd Dirksen 1959 - 2018

Begin september bereikte ons het trieste nieuws van het plotseling overlijden van Sjoerd Dirksen. Sjoerd werd kort na aankomst in Vancouver (Canada) voor een congresbezoek getroffen door een hersenbloeding. Hij overleed twee weken later aan de gevolgen daarvan. Sjoerd stond bekend als een energieke, enthousiaste man die altijd vol ideeën en toekomstplannen zat. Het bericht van zijn overlijden kwam dan ook als een enorme schok voor zijn familie, vrienden en kennissen in de Nederlandse en internationale vogelwereld.

Sjoerd was al decennia lang een prominente figuur in de Nederlandse ornithologie. Onder zijn bevoegen leiding kreeg de tak Voegecologie van Bureau Waardenburg een sleutelrol in de ecologische advieswereld. Na zijn vertrek in 2014 zette Sjoerd zijn eigen bedrijf Sjoerd Dirksen Ecology op, waar hij zich vooral bezig hield met projecten gerelateerd aan windenergie en natuurbeheer en -bescherming.

Ook in zijn vrije tijd zette Sjoerd zich fanatiek in voor vogelonderzoek. Vanaf het begin van de jaren tachtig was hij actief in de NJN. In de jaren die volgden was hij onder meer betrokken bij onderzoek naar Regenwulpen op de Banc d'Arguin en het opzetten van de internationale Kleine Zwanen tellingen. Sinds halverwege de jaren negentig leidde Sjoerd een langjarig onderzoek naar Krooneenden op de Vinkeveense plassen, waarover uitgebreid is terug te lezen in Sovon-Nieuws jaargang 27 nr 3. Daarnaast was hij in recente jaren actief met onderzoek naar sterns op De Kreupel en trekker van de Werkgroep Casarca Nederland. In 2017 werd Sjoerd bovendien voorzitter van de Ringersvereniging. In al zijn werk omringde Sjoerd zich met enthousiaste mensen die zich lieten inspireren door zijn ambitie, kennis en ervaring.

Met het overlijden van Sjoerd zijn we een groot ornitholoog, betrokken onderzoeker en bovenal ruimhartige, aimabele persoon kwijtgeraakt. Zijn afwezigheid op ornithologische bijeenkomsten zal ons nog lange tijd herinneren aan de grote leemte die hij achterlaat.

Wij wensen zijn vriendin Hella en zijn familie en vrienden veel sterkte bij het verwerken van dit enorme verlies.

Erik Kleyheeg

Experience the big adventure with an ease.

ZEISS Victory Pocket

ZEISS Victory Pocket 8x25 and 10x25

The most compact premium binoculars from ZEISS

The new Victory® Pocket promise high performance in all kinds of outdoor applications. Despite their amazingly light-weight construction, their high magnification and FL-lenses with ZEISS T* multi-layer coating help them to deliver brilliant image quality. The asymmetrical folding makes it particularly compact.

www.zeiss.com/sports-optics

U VINDT ONZE PRODUCTEN
BIJ EXCLUSIEVE SPECIAALZAKEN EN
ONLINE OP WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM ↗

ATS/STS FAMILIE *HET LICHT ZIEN*

Waadvogels, zeevogels, ganzen – vogelobservatie opent elke dag nieuwe werelden met fantastische uitzichten. Dit maakt het gemakkelijker om de juiste telescoop te kiezen. Met een model uit de ATS/STS familie van SWAROVSKI OPTIK heb je altijd de juiste telescoop bij de hand wanneer je de fascinerende wereld van vogel- en natuurobservatie betreedt. De HD-optiek maakt indruk met zijn precisie en helpt je fascinerende observatiedoelen te vinden. Temeer dankzij de robuuste maar slanke aluminiumbehuizing behoren de hoogwaardige ATS/STS-telescopen tot de lichtste ter wereld. Momenten intenser beleven – met SWAROVSKI OPTIK.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

Vogel- en natuurreizen

vogels vliegen, wij bewust niet

Vogelreizen 2019

Polen	Karpaten, uilen en spechten	12-04
Polen	Biebrza en Bialowieza	10-05
Spanje	Monegros en Pyreneeën	18-05
Engeland/Schotland	Farne Islands, Bass Rock en Cheviots Hills	01-06
Zweden/Duitsland	Falsterbo / Rügen, vogeltrek	28-09

**In Polen ook individuele reizen
en maatwerk voor eigen groepjes**

www.agronatura.nl   info@agronatura.nl

BIRDING BREAKS

Vogel- en natuurreizen naar wereldwijde bestemmingen

Reis met ons mee!

100+ groepsreizen
22 fotoreizen
55 expeditiecrises
20 weekenden in Nederland

EEN SELECTIE VAN ONZE REIZEN 2018 - 2020:

Hongarije - Kraanvogels! €1450,- 15 oktober '18 Marokko ism Vogelbescherming €2125,- 17 oktober '18 Azerbeidzjan - Besh Barmag €2795,- 29 oktober '18 Zuid-Afrika €3550,- 30 oktober '18 Madagaskar €4495,- 15 november '18 Gambia €2350,- 3 december '18 Myanmar €3895,- 7 december '18 Marokko - kerstreis €2225,- 24 december '18	Gambia - Fotoreis €2495,- 7 januari '19 Zuid-Spanje - Pardellynx €1195,- 13 januari '19 Thailand €3695,- 23 januari '19 Suriname €4195,- 31 januari '19 Japan - Steller's Zeearenden €6250,- 8 februari '19 Noord-Peru €4995,- 7 februari '19	Cuba €3695,- 14 februari '19 Sri Lanka €3395,- 15 maart '19 Expeditiecrise Vlissingen - Spitsbergen €2050,- 3 juni '19 Expeditiecrise Spitsbergen Diverse vertrekdata in juni en juli Vanaf €3300,-

Atlantic Odyssey 2020
29 maart 2020 / v.a. €5850,-
Vraag naar onze speciale actie!

www.birdingbreaks.nl   T (020) 779 20 30   E info@birdingbreaks.nl

BLUE ELEPHANT

**Dè specialist voor
privé reizen
kleine groepen**

**Vogelreizen
Natuurreizen
Fotografiereizen**

www.blue-elephant.nl

Verrekijkers & Telescopen

NIEUW
MODEL

DBA VHD+
Kleiner, lichter, helderder en scherper. Het nieuwe topmodel van Opticron De DBA VHD+ brengt de Opticron design filosofie naar een nieuw niveau. Deze kijker wordt gemaakt in Japan en is er in de 8x42 (€749,00) en 10x42 (€769,00) uitvoering.

MM4 GA ED Reisttelescoop
De hoge lichtopbrengst, het mooie contrast en de enorme scherpte van de oude MM serie, worden nogmaals verbeterd in de MM4 GA ED, maar wel in hetzelfde compacte, lichte "neem-maar-mee" formaat. Compatibel met HDF en SDLv2 zoom-oculaires. 30 jaar garantie. Prijzen vanaf €429

Verdere informatie vind je op www.opticron.nl, email sales@opticron.co.uk of neem contact op met je lokale dealer.

Foto Fransen, Amsterdam 020 6650471	Foto Sipkas, Groningen 050 3128684	Ringfoto Focus, Voorburg 070 3863519
Foto Rooijmans, Budel 0495 494890	Foto Rembrandt, Maastricht 043 321 3903	Kijk Uit Verrekijker, Zwolle 038 4213697
Ringfoto Focus, Den Haag 070 3638398	Vogelinformatiecentrum, Texel 0222 316249	

Opticron, Unit 21, Titan Court, Laporte Way, Luton, Beds, LU4 8EF, UK   Tel: +44 1582 723559   www.opticron.nl

meopta

MeoPro 8x42 HD

- 8X32 HD € 499,-
- 10X32 HD € 519,-
- 8X42 HD € 549,-
- 10X42 HD € 579,-
- 8X56 HD € 639,-

Speciale actie voor leden en tellers van **SOVON**:

Kijk snel op www.sovon.nl/kortingmeopta

Koop nu een Meopta verrekijker of telescoop en ontvang 10% korting op uw aankoop. Per verkochte kijker doneert Meopta bovendien 25 euro aan Sovon t.b.v. vogelonderzoek.

Deze actie is een samenwerking van **Meopta, Sovon en Het Vogelinformatiecentrum op Texel.**

Alle **Meopta** verrekijkers worden bij Meopta met de hand gebouwd en samengesteld met hoogwaardige componenten. Dit staat garant voor optische perfectie en betrouwbare prestaties in het veld.

In de grote verrekijkertest van Roots kreeg de **MeoPro HD 8x42** het "Beste Koop" predicaat.

EUROPEAN OPTICS
since 1933

E info@technolyt.nl • T +31(0)75 647 45 47 • I Technolyt.nl

meopta.com

Wulpen in zwaar weer

Internationaal luiden alarmbellen voor de Wulp. In de afgelopen 30 jaar is de Europese stand zorgwekkend afgenomen. Vooral de afname in Groot-Brittannië, waar bijna een derde van de populatie broedt, speelt een grote rol. Het aantal broedparen halveerde er de afgelopen 20 jaar. In Ierland, in de jaren tachtig nog goed voor duizenden nestelende Wulpen, zitten nog maar ruim 100 paar.

Ook in Nederland gaat het niet goed met de Wulp. De soort staat inmiddels op de Rode Lijst voor broedvogels. Oorzaken zijn onder meer een te laag broedsucces in zowel agrarische als natuurgebieden. Regionale studies, zoals van Obe Brandsma en Gerrit Gerritsen in Overijssel, tonen aan dat Wulpen te weinig jongen vliegvlug krijgen om de populatie in stand te houden. Duitse studies laten hetzelfde zien. Onze Britse collega's vonden in Groot-Brittannië een negatief verband tussen wulpenaantallen en landbouwintensivering, verbossing, toegenomen predatorenpopulaties en klimaatopwarming.

Buiten het broedseizoen heeft Nederland een internationale verplichting voor de Wulp: 25-50% van de wereldpopulatie maakt op enig moment gebruik van Nederland. Het gaat dan vooral om de Waddenzee, waar 80-90% van de Wulpen verblijft. Opmerkelijk genoeg nemen die aantallen juist toe. Wellicht hangt dit samen met een noordwaartse verschuiving van de winterverspreiding op Europese schaal onder invloed van zachtere winters, met afnames in het zuiden en westen en toenames in noordoostelijke regio's.

Om het prachtige geluid van Wulpen niet te laten verstommen, wordt in veel landen ingezet op onderzoek en bescherming. Ook in Nederland hopen we de aandacht voor de Wulp in de komende jaren te vergroten. Wordt vervolgd! Om te beginnen met het Jaar van de Wulp in 2019.

> sovon.nl/wulp

*Opvliegende Wulpen in een sneeuwvui.
Foto: Menno Hornman*

● Romke Kleefstra

